

BİR 27 MAYIS TAHLİLİ: SİLAHLI KUVVETLER BİRLİĞİ

M.Hakan ÖZÇELİK* - Mustafa GÜNEŞ**

Öz

27 Mayıs 1960 tarihinde hiyerarşi dışı darbe yaparak iktidarı üstlenen cuntacıların oluşturduğu Milli Birlik Komitesi'ne (MBK) karşı, yine kendi içlerinden çeşitli sebeplerle muhalefet oluşturanların örgütlenmesiyle kurulan "Silahlı Kuvvetler Birliği" (SKB) araştırmanın esas konusudur. Yasama ve yürütme yetkilerini bünyesinde toplayan MBK'ya hükmeden ve bunu, iktidarı üstlenmeden yapan SKB'nin; yeni bir cunta odağı ve 27 Mayıs'ın diyalektiği oluşu araştırmaya değer kalmıştır. Çalışmanın amacı; onu yaratan nedenler ile örgütün bağlantılarını, prensiplerini ve kullandığı yöntemleri dönemin medyasından ve anı-tahlil, tez-araştırma içeren tarihsel kaynaklarından izleyerek SKB'nin davranış kalıplarının 27 Mayıs'tan günümüze kadar gerçekleşen darbelerde, ordu-siyaset ve ordu-darbe düzleminde etkisi olup olmadığını tespit etmektir. Ayrıca SKB'nin, ordunun darbecilik kültüründe yarattığı farklılıklara ve orduda SKB'den miras kalan etkilere de ulaşabilmek amaçlanmaktadır.

Dahası cunta odağının MBK'dan SKB'ye; iktidar gücünün ise 27 Mayıs'ın mimarları olan albaylardan generallere el değiştirmesinde, ordunun hiyerarşik yapısının rolü de olayların akışı içinde görülecektir.

Anahtar Kelimeler

MBK, Silahlı Kuvvetler Birliği, SKB, Cunta, Darbe, İhtilal, 27 Mayıs

AN ANALYSIS OF MAY 27: THE ARMED FORCES UNION

Abstract

The main topic of the research is "The Armed Forces Union" which was formed by the opposers of the National Union Committee which took over the power by making a non-hierarchical coup d'état on May 27, 1960. Becoming a new junta centre and dialectic of May 27 encouraged to

* Dr. Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, İstanbul/Türkiye
hakanozcelik@aydin.edu.tr
ORCID:0000-0002-5976-721X

** Öğr. Gör., İstanbul Aydın Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Elemanı, İstanbul/Türkiye.
mustafagunes65@gmail.com
ORCID:0000-0001-9458-3590
Makalenin Gönderilme Tarihi: 09.05.2018
Makalenin Kabul Tarihi: 11.08.2018
Makalenin Yayınlanma Tarihi: 25.10.2018
Makalenin Türü: Araştırma

review the Armed Forces Union since the Union, without taking the government, dominated the National Union Committee which is known to collect the legislative and executive powers. The purpose of the study is to determine whether the behavioural patterns of the Armed Forces Union are contributing in the military coups, which took place since May 27, by observing the causes that bring the Union into light as well as its connections, principals and methods by following the media and historical sources of the period including memo-analysis, thesis-research. It is also aimed to reach the differences created by the Armed Forces Union in the military coup culture and the effects inherited from the union in the army.

Moreover, the role of the hierarchical structure of the army will also be seen in the course of events, as the junta focus changes from the National Union Committee to the Armed Forces Union, and the ruling power shifted to the generals from the colonels, which were the planners of the coup May 27.

Keywords

National Union Committee, Armed Forces Union, junta, Coup d'Etat, Revolution, May 27

I. GİRİŞ

27 Mayıs 1960 Darbesi, Türk ordusunun Cumhuriyet döneminde gerçekleştirdiği müdahalelerin ilkidir. Türk ordusu, Cumhuriyet öncesinde de yönetime müdahalelerde bulunmuştur. Ancak bunlar ya reform hareketlerini desteklemek, ya bir padişahın mutlak hakimiyetine son verip diğerini getirmek veya hükümeti değiştirme gayesi ile yapılmıştır. Askerler hiçbirinde yönetimi üstlenmemişlerdir. 27 Mayıs, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra, askeri ülke yönetimine taşıyan ilk eylemdir.¹

Gerek askeri gerekse siyasi etkileri sonraki yıllarda güçlü bir şekilde belirginleşen ve ardılı müdahalelerden daha şöhretli olan 27 Mayıs, diğer müdahalelerde de olduğu gibi toplumun bir kesiminde sempati, bir kesiminde de nefretle karşılanmıştır. Dönemin askerlerince *İhtilal-İnkılap-Müdahale*², Demokrat Parti (DP)'lilerce *Darbe*, Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) saflarında *Devrim*³ olarak adlandırılmış; bu harekete *Liberal İhtilal*⁴ tanımlamasını kullananlar da görülmüştür. Darbe, "bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirme veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirme işi"⁵ olduğuna göre, 27 Mayıs bütün işlevleriyle bu tanıma uymaktadır. Ancak bu tanıma göre darbe olarak kabul edilen hareketin sosyolojik anlamda evrildiği noktada, demokratikleşme ve sivil toplum hürriyetleri lehinde iyileştirmeler yaşanması, ihtilal veya inkılap diye anılmasını da mümkün kılmaktadır. Bu savın gerekçesi olarak da, Türkiye'nin en çağdaş anayasası olarak nitelenen⁶ 1961 Anayasası'nın getirdiği sosyal hukuk devleti prensibi, sosyal-sendikal haklar, üniversite özerkliği ve geniş özgürlük anlayışı öne çıkmaktadır. Darbe komitesinin bir anayasa ve seçim yasası hazırlamaya yönelmesi, 27 Mayıs'ın kimliğini darbeden ihtilale; referandum ile kabul edilen 1961 Anayasası'nın kurumsal içeriğiyle de ihtilali inkılabı çevirdiğini kabul edenler de vardır.⁷ Bu eyleme darbe diyenlere karşı bir komite üyesi de "Yönetime ihtilalle gelmek, sonra da yönetimi seçimle devretmek, 3000 sene evvel, ancak Kartaca'da olmuştu"⁸ diyerek ironi yapmıştır.

¹ Seçil Kara Akgün, *27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2009, s. Önsöz.

² Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1999, s. 96, 109; Aydemir eserinde, "27 Mayıs Darbesi, bir iktidarın devrişi ve darbenin, hızla, ihtilale dönüşüdür" demiştir.

³ Emre Kongar, *Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk*, Remzi Kitapevi, İstanbul 1983, s.8. Kongar eserinde: "İktidarın kökeninde; inançlar ya da sınıflar, ilişkiler açısından herhangi bir değişiklik yaratmadığından devrim olarak nitelendirilemez" demiştir.

⁴ W. Pevsner Lucille, *Turkey's Political Crisis*, Praeger Publishers, New York 1984, s. 26.

⁵ *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK, 10.Baskı, Ankara 2005, s. 474

⁶ Feroz Ahmad, *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çev. Sedat Cem Karadeli, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.166. Feroz, eserinde: "1961 Anayasası, Türk halkına Cumhuriyet'in kuruluşundan beri yaşadıkları en büyük siyasi özgürlüğü sunmuştur..." şeklinde açıklamıştır.

⁷ Akgün, *agm.*, s. 99.

⁸ Kamil Karavelioğlu, *Bir devrim iki darbe, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül*, Güler Yayınları, İstanbul 2007, s. 62.

27 Mayıs sürecinde iktidara karşı yapılan tüm müdahaleler birer darbedir. Demokrasiye dönüş girişimlerini içeren eylemler kapsamında ise ihtilal olarak değerlendirilebilir. Ancak, ardılı olan darbeler, muhtıralar, müdahalelerin öncüsü olarak ve Türkiye'yi ulaştırdığı noktada 27 Mayıs için: "...yaşanan zor ve acılı yıllara o ilk darbenin döşediği niyet taşlarına basarak yola çıkılmıştır"⁹ denilmesi yerindedir.

Müdahaleye giden örgütlenmelerin mimarlarından biri olan, ancak müdahale öncesi yurtdışında görevde bulunması sebebiyle 27 Mayıs'ın icrasına katılmayan Kurmay (Kur.) Albay (Alb.) Dündar Seyhan, anılarında 27 Mayıs sabahını şu cümlelerle anlatıyor: "*Memlekette ihtilal olduğu ve başarı ile sonuçlandırıldığı bildirildi. Yıllarca ulaşmayı tek gaye bildiğim ve inandığım... o gün, en büyük saadeti tatmıştım...*"¹⁰ Müdahaleden 3 yıl sonra da cezaevinde tutuklu iken yaşadıklarını şu sözlere sığdırıyor: "*Bir memleketi işgal eden düşman bile tutukladığı kişilere böyle eziyet çekirtmez....*"¹¹ Cunta'nın etkili üyelerinden birinin yaşadığı bu paradoks, müdahale sürecinin nereden nereye sürüklendiğinin, ihtilalin çocuklarının birbirlerini nasıl yediğinin açık bir göstergesidir. Cuntacılar arasındaki bölünmeler darbe sabahından itibaren başlamış ve kısa sürede tüm orduya yayılmıştır. Sonrasında, orduda ve üniversitelerde tasfiyeler, 14 MBK üyesinin yurtdışına gönderilmesi, SKB'nin kurulması, Tansel Olayı, 21 Ekim Protokolü, 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 tarihli darbe teşebbüsleri gibi birbirini tetikleyen bir dizi eylemler gerçekleşmiştir.

27 Mayıs'ın Türk demokrasi hayatına verdiği büyük hasarlar öteden beri tartışılmaktadır. Aslında, en büyük bozukluk silahlı kuvvetlerin yapısında meydana gelmiştir. Ordunun hiyerarşisi, 27 Mayıs'ı takip eden günlerde oluşturulan cunta komitesinin askeri ve siyasi statüsüne boyun eğdirilerek, bir fetret dönemi yaşanmasına vesile olunmuştur. Paralel hiyerarşi diyebileceğimiz bu yeni durum, ordunun yapısında kabul görmemiştir ve buna sebep olan MBK, locasında yalnızlığa terk edilmiştir.¹²

SKB olarak adlandırılan cunta, 27 Mayıs darbesinin sonucudur. Bu bağlamda, SKB'nin neden ortaya çıktığı ile *silahlı kuvvetlerin müdahale konseptinin yönetime el koymaya dönüşmesinde* ve *askeri vesayet altında siyaset yapmanın*

⁹ TBMM Darbeleri Araştırma Komisyonu, *12 Mart 1971 Muhtırası Araştırma Raporu*, 21 Kasım 2012, s. 169.

¹⁰ Dündar Seyhan, *Gölgedeki Adam*, Nurettin Uycan Matbaası, İstanbul 1966, s.77.

¹¹ *ae.*, s. 202.

¹² Türk ordusunu tarihte ilk olarak teşkilatlandırdığı bilinen Mete Han'dan günümüze kadar temel askeri kaideler olarak kabul edilmiş hiyerarşik düzen; emir-komuta zinciri, mutlak itaat ve disiplin kavramları ile inşa edilen ve otorite sağlamak için oluşturulmuş bir sistemdir. Üstlere aslanına buyurma yetkisi veren, aslanı da üstlerine itaate zorlayan bir emir-komuta zinciridir. Bu zincir sağlıklı işletildiğinde mutlak bir disiplin oluşur. Askerleri aynı çatı altında sağlıklı bir ilişki ağıyla bir arada tutan ve tüm orduların temelini güçlendiren bir harçtır.

devamlılık kazanmasında, onun varlığının ve eylemlerinin ne kadar payı olduğunun ortaya konulması gerekmektedir.

27 Mayıs 1960'ın temellerinin ilk defa 1954 yılında kendilerince müdahaleye zaruret sebepleriyle bir araya gelen iki alt rütbeli subay¹³ tarafından atıldığı yaygın kabul görmüştür. Bilinen bu ilk hücre, katılımlarla ve tesadüfen tespit edilen başka bir cuntayla da birleşerek genişlemiş, üye sayısı yaklaşık 30'u bulmuştur. 1957 seçimleri öncesinde artık hücre, ihtilal komitesine dönüşmüştür. Daha sonra, Kur. Yarbay Samet Kuşçu'nun hükümete karşı darbe hazırlığı içinde bulunanlar olduğuna dair ihbarıyla, *Dokuz Subay Olayı* patlak vermiş ve birtakım tutuklamalar olmuştur. 1959 yılına gelindiğinde, komite üyeleri, kritik mevkileri bir bir ele geçirmiş ama içlerinden birini hücrenin başı yapamamışlar, hep uygun bir general aramışlardır. Bu, onların bir özgüven eksikliği içinde olduklarının ve esasında korktuklarının da göstergesidir. Cuntanın lideri olmadığı için bir hiyerarşik yapı da kuramamışlardır. Kara Kuvvetleri Komutanı (KKK) Orgeneral (Org.) Cemal Gürsel ile temas kurmuşlar, ondan destek geleceği sinyalini almışlar, fakat Gürsel'in Milli Savunma Bakanına (MSB) verdiği hükümete yönelik bir bildiri mektubu ile kuvvet komutanlığından uzaklaştırılması üzerine, onun yerine o dönemde Tümgeneral (Tüm.g.) olan Cemal Madanoğlu'nu cuntaya almışlardır.¹⁴

II. 27 MAYIS DARBESİ VE MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ'NİN BÖLÜNMESİ

Müdahalenin 27 Mayıs sabahı yapılmasına karar verilmiştir. İstanbul ve Ankara'daki birlikler ile komite üyeleri arasında son koordineler yapılarak müdahale gerçekleştirilmiştir, ama henüz bu hareketin lideri yoktur. Daha ilk günden yaşanan bu usul hatası; ileride patlak verecek tartışmaların öncül sebebi olmuş ve süreç boyunca tekrarlanacak gerilimlere temel teşkil etmiştir. Bu işi nasıl yaptıklarına inanmadıklarından çok, bu işin nasıl devam ettireceğini bilemeyen Cuntaçılar, mecbur kalarak Cemal Gürsel'i cuntanın başına getirmişlerdir. 27 Mayıs günü İzmir'e bir uçak gönderilerek emekliliğini beklemekte olan Org. Cemal Gürsel Ankara'ya getirilmiştir. Gürsel, daha önceden tanıdığı Kur. Alb. Alparslan Türkeş'i Başbakanlık Müsteşarlığına, Yüzbaşı (Yzb.) Rifat Baykal'ı Özel Kalem Müdürlüğüne görevlendirmiştir. Bunun üzerine bazı cunta üyeleri Gürsel'in peşinden Başbakanlığa giderek ona ihtilali kendilerinin yaptıklarını, yetkiyi de kimseye bırak-

¹³ Ümit Özdağ, *Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali*, Boyut Yayıncılık, İstanbul 2004, s.75.; Seyhan, a.g.e., s. 42-43. Bu subaylar, o tarihte yüzbaşı olan Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan'dır.

¹⁴ Numan Esin, *Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayıs'ının Anıları*, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s.102.; Aslında önce Fahri Özdilek paşaya teklif götürmüşlerdir, ancak o : 'Türkiye'yi bu şekilde bir ihtilale götürmekte fayda yoktur. Yarın, siz iktidarı subaylar gibi birbirinize düşersiniz. Memleket de aranızdaki bölünmeden dolayı zarar görür' demiştir.

mayacaklarını söylemişlerdir. Cemal Gürsel, bu mini darbeye direnemeye- rek, o an için teslim olmak zorunda kalmıştır.¹⁵

Yaklaşık 6 yıldır darbeye hazırlık yapan cunta komitesini¹⁶ kendileri dışında bilen yoktu. İhtilal komitesi adı altında gerçek cuntacıların bile giremediği bazı toplantılar bile yapılmıştır. Bu düzensizlik içerisinde devletin idaresi toparlanamayacak derecede başıboş kalmıştı. Yıllarca emir komuta kültürü içinde yetişmiş askerler, ne yapacaklarını emreden biri olmayınca işin kontrolünü kaybetmişlerdir. Cunta içindeki generallerin de herhangi bir şekilde liderlik iddiasında bulunmamaları işi iyice zora sokmuştur.¹⁷ Bütün yetkileri üzerinde toplamış olan Cemal Gürsel de henüz Cunta teşkilatını tam olarak bilmediğinden insiyatif alamamıştı. Sonunda, bazı profesörlerin görüşleri doğrultusunda bir cunta komitesi oluşturmak için “seçme komitesi”¹⁸ teşkil edilmesine karar verilmiş ve müdahaleyi gerçekleştirenlerden 9 kişi, bu iş için görevlendirilmiştir. Komiteye kimlerin gireceği ve komite dışında kimlerin kalacağı tartışmaları arasında seçilen 38 subay, TBMM yerine ikame edilmiş olan MBK’yı oluşturmuş ve hiyerarşiyi tesis etmek için de başına Org. Cemal Gürsel getirilmiştir.¹⁹ Ancak, komitenin seçimine itirazlar olmuş ve süreç sonuna kadar hiç bitmeyecek bir çatışmanın fitili ateşlenmiştir.²⁰

Üye seçimi sonunda: Dünder Seyhan, Talat Aydemir, Sadi Koçaş, Halim Mentеш,²¹ Nuri Hazer, Necati Ünsalan, Faruk Güventürk gibi cuntanın çekirdek elemanları komiteye alınmamıştır. *Komite dışında kalma*, 27 Mayıs’ın cephesinde açılan ilk gedik olmuş ve dışarda bırakılanlar ordu içinde sorun kaynağı olmuşlardır.²²

SKB’ye giden yola döşenen ikinci hizip taşı bozulan hiyerarşik yapı olmuş ve ilerleyen zamanlarda da en sert mücadeleler hiyerarşi dışı gücü dize getirmek için yapılmıştır. 38 subaydan oluşan MBK’nın yaş ortalaması

¹⁵ Abdi İpekçi-Ömer Sami Coşar, *İhtilalin İcyüzü*, Uygun Yayınevi, İstanbul 1965, s.261.

¹⁶ 27 Mayıs öncesinde komitenin yapılanması gizli olduğundan üyelerinin yazılı bir listesi yoktur. Komite üyeleri ancak hücresel bazda birbirlerini tanımaktadır. Cuntanın önemli kişileri hariç bir üye en fazla 3-4 kişi dışında kişiyle görüşme imkanı bulamamıştır. Bu durum, darbede görev alan her subayın komiteden olduğu iddiasını öne sürmesine neden olmuştur.

¹⁷ Özdağ, *agm.*, s.281.

¹⁸ Orhan Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, Güneş Yayınları, İstanbul 1987, s. 75.

¹⁹ Rıdvan Akın, *Gaziden Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s.76.; İpekçi-Coşar, *agm.*, s.301. Komiteye üye seçiminde; 27 Mayıs’a kadar görülen hizmet, 27 Mayıs’ın başarılmasında ki katkı ve kişisel değerler göz önünde bulundurulmuştur.

²⁰ İpekçi-Coşar, *agm.*, s.301. İpekçi, bu konuyla ilgili olarak; komitenin kuruluşu 27 Mayıs günü yapılmış olsaydı 38 kişi arasına girmiş olanlardan birçoklarının dışarda kalacağını belirtmiştir.

²¹ Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, s. 78.; Bu dört kişi, ihtilalde yurtdışında bulunmaları ve *harekata katılmış olmak* şartına uymadıkları gerekçelerinden komiteye alınmamışlardır.

²² Feroz Ahmad, *Bir Kırmık Peşinde Türkiye*, *agm.*, s.158.; Aslında komiteye giremeyen cuntacıların sayısı 20-25 kişiyi geçmeyecek kadar çok değildi. Ancak, Türk Silahlı Kuvvetlerinin bünyesinde MBK üyelerinden daha kıdemli binlerce general ve albay vardı. Asıl bu durum önemli sorun oluşturuyordu.

41 olup en yaşlı üyesi 65, en genç üyesi 27 yaşındaydı.²³ Daha ilk günlerden itibaren MBK içindeki küçük rütbelilerin bulunması ve yüzbaşı rütbesinde bir cunta üyesinin diğer subayların üstünde oluşu, ordunun kabul edemeyeceği yeni bir durumdu. Korgeneral Celal Alkoç: *"Bu iş, çoluk çocuğa kaldı. Şu komite'nin yapısına bak"*²⁴ diyerek, bu rahatsızlığı dile getirmiştir. Silahlı kuvvetlerin emir komuta zincirinde *hiyerarşi* asla tartışılmayacak bir kural olduğu halde komite üyeleri hal ve hareketleri ile ordu örf ve ananesine tezat teşkil edecek şekilde davranmışlardır. MBK üyelerinin hem ordu hiyerarşisini görmezden gelmeleri hemde askeri statülerini sürdürüyor olmaları bir çelişkiydi. Ama bu çelişki, radikal tedbirlere başvurmaksızın düzeltilmezdi. Çünkü darbe yapanların hayati risk almış kişiler olması sebebiyle iktidarı başkalarına devretmesi beklemek darbeciliğin doğasına aykırıdır. Ya tüm görevlerinden feragat edip kurumlar üstü bir konsey oluşturabilirler ya da mevcut rütbelilerinin üzerinde olan tüm ordu personelini tasfiye edebilirlerdi. Ancak bu iki seçenekten biriyle sağlıklı bir otorite ve emir-komuta zinciri kurulabilirdi. Aşılması güç görünen bu sorunun biriktirdiği negatif enerjiyi, Kur. Yb. Talat Turhan yaşadığı bir olayla şöyle anlatmıştır: *"27 Mayıs'tan sonra ilk gördüğüm komite üyesi yüzbaşı rütbesindeydi ve tümen kumandanı olan Generali arkasında yürütüyordu. Bu hal silahlı kuvvetler mensubları için ağır bir darbe olmuştu."*²⁵ Dönemin 1. Ordu Komutanı olan Cemal Tural'ın şu sözlerinde gelecekte olacakları işaret ediyordu: *"Bizi devre dışı bırakan bu mace-racılarla anlaşmamız mümkün değil. Gün gelecek, memleketin çıkarlarını elimize alıp gereğini yapacağız."*²⁶

Cemal Gürsel, hem Devlet Başkanı hem MBK Başkanı; aynı zamanda Başbakan ve Silahlı Kuvvetler Başkomutanı yapılmıştı.²⁷ Gürsel'in bu kadar çok yetkilerle donatılmasını tehlikeli bulanlar ve onun bu darbeye bir emeği olmadığı için bu görevleri hak etmediğini düşünenler, Gürsel'e bu şansı tanıyanlara ve destek verenleri hazmedememişlerdir. Bu atmosfer toplantılara yansımış ve zaman zaman sert tartışmalara dönüşmüştür.

Birinci MBK Hükümeti içindeki komite üyelerinin bir kısmına ilave görevler verilmişti.²⁸ İkiz görevli komite üyeleri kıskançlığa sebep olmuştur. Çünkü komite üyelerinin tamamına yakını doğal olarak hem komite üyesi,

²³ Hikmet Özdemir, "1960-1980 Dönemi", *Türkler*, Cilt XVII, Ed. Hasan Celal Güzel, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002. ss.10-70., s.11. Komite; 2 Org., 1 Tümğ., 2 Tuğg., 9 Alb., 6 Yb, 11 Bnb., 7 Yzb.dan oluşmaktaydı.

²⁴ Tefik Subaşı, *Bir Arpa Boyu, 27 Mayıs 1960 İhtilalinin gizli Tarihi*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2004, s.189.

²⁵ Seyhan, *agm.*, s. 130-131.

²⁶ Subaşı, *agm.*, s. 184.

²⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 1996, s.164; Seyhan, *agm.*, s.87; Orhan Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, Baha Matbaası, İstanbul 1972, s.21, 28.

²⁸ Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s.31.; Şükran Özkaya, *Adım Adım 27 Mayıs*, İleri Yayınları, İstanbul 2005, s.224.

hem bakan hem de birlik komutanı olmayı arzuluyorlardı. Bu istekler komiteyi bölünmeye sürükleyen önemli bir faktördür.

27 Mayıs'ın gerçekleşmesinden günler geçmesine rağmen ihtilalin, halkı sokaklardan evlere çekmiş olmasının dışında, ciddi birşey yapamamış olması hoşnutsuzluk yaratmıştır.²⁹ Bu durumun kaygısını yaşayan ve kısa sürede ekonomik ve yapısal bir değişiklik sağlayamayacağını anlayan komite, kamuoyunu bir süre meşgul edecek hamleler yapmaya karar vermiştir. 26 Temmuz 1960 tarihinde olağanüstü bir toplantıyla, orduda yapılacak büyük bir tasfiye hareketi görüşülmüştür. MBK, ordu içindeki otoritesini meşrulaştırmak ve "Türk ordusunun, tepesi üstünde duran bir piramide benzeyen rütbe silsilesini"³⁰ düzeltmek ve komuta heyetini gençleştirmek gerekçeleriyle, 3 Ağustos'ta 25 fiili yılını dolduran subayların emekliye sevk edilmelelerini sağlayan 42 Nolu Kanunu çıkarmıştır.³¹ 235 general ve amiral ile 5 bine yakın subay "şüpheli bir ayıklama" sonunda bir günde emekliye sevk edilmiştir.³² Gerekece olarak üst rütbelerde şişkinlik olduğu açıklamasına rağmen, emekliye sevk işlemlerinin düşük rütbeli subayları da geniş oranda kapsamaması, büyük tepki almıştır.³³ Ordudan zorunlu emekliye sevk edilenler örgütlenerek, kısa adı EMİNSU olan Emekli İnkılap Subayları Derneğini kurmuşlardır.³⁴ Komite karşıtlarının oluşturduğu *İttifak Şeması*'na Emekli İnkılap Subayları ve tasfiye karşıtları dahil olmuştur.

Tasfiye sonrası boşalan makamlara atanan ve emekliye sevk edilen generallerin görev değişimleri büyük bir gizlilik içinde gerçekleştirilmiştir. Generallerin ötekileştirilmelerinin temelinde, geçmişte "DP iktidarına karşı tavır almadıkları ve ordunun şerefine ters düşecek şekilde"³⁵ davrandıkları düşüncesi yer almaktadır. Komite'nin yapılan tasfiyeden muradı, 27 Mayıs'a sadık bir komuta heyeti oluşturmak iken hiç de öyle olmadığı görülmektedir ki; tasfiyeden kurtulan generaller, komite karşıtı güçleri desteklemişler, komiteyi zamanla etkisizleştirmişlerdir. Hatta sonraki yıllarda

²⁹ Süleyman Genç, *12 Mart'a Nasıl Gelindi-Bir Devrin Perde Arkası 1960-71*, İleri yayınları, Ankara 1971, s.14.

³⁰ Alparslan Türkeş, *27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler*, İstanbul, Hamle Basın Yayın, 1996, s.48.; Ahmet Insel-Ali Bayramoğlu, *Bir Zümre Bir Parti Türkiye'de Ordu*, Birikim'den Seçmeler 2, Birikim Yayınları, İstanbul 2004, s.76.

³¹ *Resmî Gazete*, 5 Ağustos 1960, sayı:10570. "2 Ağustos, 42 No.lu kanun"

³² H. Emre Oktay, *Yaslı Ada*, BRT Yayınları, İstanbul 2006, s.120. Bu tasfiyeler bütün darbelerde beklenen bir gelişmedir. Darbeyi başarılanların kendi ilkeleriyle bağdaşmayan muvazzafı silahtan arındırmak amacıyla emekli yada ihraç etmeleri hatta tutuklatmaları gayet normaldir. Cuntalar bu girişimle kendilerine sadık bir komuta heyeti oluşturmayı amaçlarlar. Diğer bir açıdan darbe başarılamadığında hatta bir darbe şüphesinde dahi siyasal iktidarlarca da aynı yöntemle başvurulmuştur. 1950 yılında DP iktidara geldikten hemen sonra 15 general, 150 albay bir günde emekli edilmiş, yüksek rütbeli subayların görev yerleri değiştirilmişti. Benzer bir durum da 15 Temmuz 2016 tarihli darbe girişiminden hemen sonra yaşanmış ve Cumhuriyet tarihinin en geniş çaplı tasfiyeleri yapılmıştır.

³³ *Milliyet*, 23 Eylül 1960. "885 astsubayın emekliye sevk edildi."

³⁴ Özdağ, *agm.*, s.301-312. 6 Eylül 1960'ta kurulmuştur.

³⁵ *ae.*, s.301; Generallerin yasal statülerine ve ordunun geleneklerine aykırı uygulamaları, subayların bürokratik hafızasında silinmemiştir.

TSK'nın üst düzey komuta makamlarına ulaşan bu generaller, devlet üzerinde vesayet sağlamışlardır.

Ülke sorunlarının halledilmesi amacıyla, komitenin iktidarda ne kadar süre kalıp kalmayacağı meselesi büyük fikir ayrılığının esasını teşkil ediyordu. Devrimleri tamamlamadan gitmek istemeyenler ile bir an önce seçimlere gidilmesini isteyenlerin çekişmesi, komiteyi ikiye bölmüştür. En kısa sürede "yönetimi siyasilere bırakmak" isteyenlere, askeri rejimi bir an önce bitirip parlamenter sisteme geçme niyetlerinden dolayı "İlımlılar" adı verilmiştir.³⁶ İlımlılar, Org. Cemal Gürsel'in liderliğini tanımış görünüyordular. Askeri yönetimi devam ettirerek, Atatürkçü yeni bir devrim gerçekleştirmek isteyenler ise "Radikaller" adıyla anılmışlardır.³⁷ Tasarladıkları devrimleri gerçekleştirinceye kadar ara rejimin sürdürülmesinden yana oldukları için liberal-demokratik kesimlerce bu düşünceleri radikal bulunmuştur. Bu grubun başını, bir liderlik iddiası ile ortaya çıkmamış olsa da, icraatlarıyla öne çıkan Kur. Alb. Alparslan Türkeş çekmektedir. Radikaller, kendilerinin "Reformcu" olduklarını içselleştirmişlerdi. İlımlılar'ı mevcut düzenin devamını isteyen "Statükocular" olarak yaftalıyorlardı. Radikaller'in, İlımlılar'ı 27 Mayıs'ın "devrimcilik ülküsünü" ihlal etmekle; İlımlılar'ın da Radikaller'i "en kısa sürede demokrasiye geçmek" için verilmiş sözü çiğnemekle suçlaması, MBK'yı, bölünmeye sürüklemiştir. Bu duruma, bir paşa ile bir yüzbaşının tartışması en iyi örneklerden biridir. DP'yi devirdiklerini ve iktidarı artık İsmet Paşa'ya devredip kenara çekilmeyi teklif eden Paşa'ya, Radikaller kanadından olan yüzbaşı şu karşılığı vermiştir: "*Şunu bilin ki, biz İsmet Paşa'nın kiralık askerleri değiliz ve olmayacağız. İhtilal, İsmet Paşa'yı iktidara getirmek için yapılmamıştır... MBK iktidarının gerçek sahibi Türk ordusudur, biz onun temsilcileriyiz. İktidarı zamanı gelince yapılacak seçimleri kazanana devrederez; önce devrimler yapılacak sonra da seçimler.*"³⁸ Radikaller, artık ciddiye alınması gereken bir ittifaktı ve gerginlik hiçbir arabulucu girişim ile giderilemeyecek boyuta ulaşmıştı. Memleketin muhtaç olduğu reformları politikacıların başaramayacağını, CHP'nin DP'den farkı olmadığını, iktidarı devretmeyip sıkı icraatlar yapmayı savunanların başını çeken komite üyeliği yanısıra Başbakanlık Müsteşarı da olan Alparslan Türkeş, karşıt grup tara-

³⁶ İpeki-Çoşar, age., s. 427. İlımlılar'ın öne çıkanları şunlardır: Cemal Gürsel, Cemal Madanoğlu, Mucip Ataklı, Haydar Tunçkanat, Emanullah Çelebi, Ekrem Acuner, Fikret Kuytak, Suphi Gürsoytrak, Vehbi Ersü, Rafet Aksoyoğlu, Sami Küçük, Sezai Okan, Osman Köksal, Şükran Özkaya.; "Yönetimi siyasilere bırakmak"tan kastın; iktidarın CHP ve İsmet İnönü'ye bırakılması olduğunu bir görüş olarak verebiliriz. Enver Altaylı, *Ruzi Nazar: CIA'nın Türk Casusu*, Doğan Kitap, İstanbul, 2013, s.351.

³⁷ Ahmad, age., s.198.; İpeki-Çoşar, age., s. 427. Radikaller'in öne çıkanları şunlardır: Alparslan Türkeş, Orhan Kabi-bay, Orhan Erkanlı, Numan Esin, Muzaffer Özdağ, İrfan Solmaz, Dündar Taşer, Suphi Karaman, Rifat Baykal, Mehmet Özgüneş, Mustafa Kaplan, Fazıl Akkoyunlu, Münir Köseoğlu, Ahmet Er, Şefik Soyuyüce, Muzaffer Karan.

³⁸ Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s.161-162. "Burada adı geçen general, Cemal Madanoğlu' dur." İpeki-Çoşar, age., s.250.

findan Turancılıkta suçlanmış ve müsteşarlık görevinden 22 Eylül 1960 tarihinde alınmıştı.³⁹ Bu çekişmeler yaşanırken, MBK 28 Ekim tarihli 114 sayılı kanun ile üniversitelerden 147 öğretim üyesini tasfiye etmiştir. Bu tasfiye, orduda yapılan tasfiyeden daha büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Zaman içinde üniversitelerdeki tüm rektörler görevlerinden istifa etmişlerdir.⁴⁰ Komite'yi destekleyen kesimlerde endişe başlamıştır. MBK bu eylemiyle, bir müttefik kaybetmiş ve bir muhalif cephe daha yaratmıştır.

İlımlılar'dan bazılarının CHP'ye bilgi akışı sağlamaları ve partinin temsilcisi gibi çalışmalarını, Radikaller'in tepkisini çekmekteydi. Üstelik İlımlılar, seçimler sonrasındaki akibetlerini garantiye almak için siyasetçilerle pazarlık peşine düşmüşlerdi. CHP ise komiteyi bir an önce seçimlerin yapılmasına razı etmek için *tabii senatörlük*⁴¹ tasarısını getirmişti. Radikaller bu önerinin ihtilalcileri parçalamak için bir tuzak olduğunu savunmuşlardır.

III. 13 KASIM TASFİYESİNDEN SİLAHLI KUVVETLER BİRLİĞİNE GİDEN YOL

İlımlılar ve Radikaller arasındaki rekabet 1960 Eylül'ünde iyice artmıştır. Taraflar bir diğerinin kendisine darbe yapacağı endişesiyle kışlalarda kendi ihtiyatlarını oluşturmaya başlamışlardır.⁴² Ordu birlikleri ile bu şekilde kurulan bağlar sonradan adet haline gelmiş ve 22 Şubat ile 21 Mayıs olaylarında da benzer uygulamalar görülmüştür. Cemal Gürsel'in liderliğindeki İlımlılar, komite içinde tam bir beraberlik oluşturma imkanı kalmadığını savunarak, 13 Kasım 1960 tarihinde gerçekleştirdikleri bir "iç darbe" ile Radikaller'i tasfiye etmişlerdir.⁴³ 13 Kasım operasyonu, "27 Mayıs ihtilaline son veren bir olay"⁴⁴ olarak anlandırılabilir. Çünkü bu tasfiye ile geçici Anayasanın 10. maddesi ihlal edilmiştir.⁴⁵ Bu maddede: "MBK üyeleri ihanetleri mahkeme ile sabit olmadıkça komiteden çıkarılamazlar" hükmü vardır. Fakat darbe hukuku içerisinde kanunların yok sayılmasının normal karşılandığının akıldan çıkarılmaması gerekir. Bu iç darbe, genelde *14'ler Vakası* olarak adlandırılır. MBK üyesi olan 14'ler, her biri kıdem durumuna bakılmaksızın en üst dereceden emekli edilerek adeta, "şerefli bir sürgün"⁴⁶

³⁹ ae., s.381, 429. Türkiye için İhtilalin Nasırı'ı olarak dedikodu da yayılmıştır.

⁴⁰ Lewis, *agm.*, s.15.

⁴¹ *Ulus* gazetesi, 10 Temmuz 1960.; Ekim 1961 seçimleri sonrasında, 38 MBK üyesinden 20'si Tabii Senatör olmuştur. (Geriye kalan 18 üyeden biri Cumhurbaşkanı olmuş, bir üye ise vefat etmiş, bir üye senatörlüğü ret etmiş, 14 üye ise 13 Kasım 1960'da tasfiye edilmiştir.)

⁴² İpekçi-Coşar, *agm.*, s. 435.

⁴³ Ekrem Serim, *Türkiye'de Anayasa Hukuku Yönünden 27 Mayıs Devriminden Bu Yana Siyasal İktidar Ordu İlişkileri*, Ankara 1974, s. 42.

⁴⁴ Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s. 135.

⁴⁵ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, III. Cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul 1968, s. 477.

⁴⁶ Akgün, *agm.*, s. 144.

sayılabilecek yurtdışı görevlere atanmışlardır.⁴⁷ Bu tasfiye orduda şok etkisi yapmıştır. Hem MBK içinde hem orduda Gürsel'in kendilerini de tasfiye edebileceği endişesi baş göstermiş ve birçok subay bu endişeyle 14'lerin mağdur edildiklerine inanarak bu inanç çeçevesinde bir birlik oluşturma gayreti içine girmişlerdir. Hatta komitede kalan 23 üyeden bazıları da ilerleyen zaman içinde muhalif örgütlenmeler içine katılmışlardır.⁴⁸

Komite içindeki Radikaller'in mevcudu 14'ler ile sınırlı değildi. Aslında komiteden 20 kişi tasfiye edilmek istenmiştir. Ancak, İnönü'nün: *"Tasfiye edilenler çoğunluk olmamalı. Azınlığın çoğunluğu tasfiye etmesi doğru olmaz. Bu sayıyı azaltın"*⁴⁹ tavsiyesine uyulmuştur. 14'ler operasyonu ile varlığı hukuki açıdan tartışılır hale gelen MBK, artık 38 üyeli değildir. MBK yön ve karakter değiştirmiştir. 13 Kasım operasyonu, bazıları için vatanın yeniden kurtuluşu, bazı çevrelere göre de orduyu "beşinci parti" yapan hareket olarak kabul edilmiştir.⁵⁰ Bu tasfiyeden sonra, iktidarı bir an önce siyasilere devretmek için yasal düzenlemeler hızlandırılırken bir yandan da ordu içinde kalan Radikaller'i temizlemeye yönelik tayinler yapılması, artık MBK'nın beklentileri karşılayamayacağı ve devrim hedeflerine asla ulaşamayacağı ordu içinde hakim görüş olmaya başlamıştı. Bu fikrin ortaya çıkışı, orduda bir "karşı cunta", alternatif olmasa da "başka bir iktidar odağı"⁵¹ anlamına geliyordu. MBK'nın kendi varlığına yaptığı bu darbe aynı zamanda bir zayıflamanın işaretiydi.⁵² 14'lerin tasfiyesinden sonra meydana gelen cepheleşmenin tarafları da artık netleşmiştir: Cemal Gürsel-Cemal Madanoğlu-Osman Köksal-Sezai Okan bir yanda; Genkur. Bşk. ile Ordu Komutanları kurumsal olarak diğer tarafta ve bunların altında da Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir ve Hava Kuvvetlerinden genç bir kuşak vardı.⁵³

Günler ilerlemesine rağmen tasfiyeden beklenen maksat gerçekleşmemişti. *"Takoimler 1960 Kasımının son günlerini gösteriyordu. O günler, 14'ler tasfiyesinin yapıldığı ve üstelik de komitenin artık istikrara kavuşacağı iddiası ile yapıldığı halde buna ait en ufak bir ümit işareti göstermeyen günlerdi."*⁵⁴ 13 Aralık

⁴⁷ "5434 sayılı TC. Emekli Sandığı Kanununa ek 2 Ağustos 1960 tarih ve 42 sayılı Kanuna geçici bir madde eklenmesine dair Kanun " <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar>. ET:30 Aralık 2016.; Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s.158. Alparslan Türkeş, Yenidelhi; Orhan Kabıbay, Brüksel; Orhan Erkanlı, Meksika; Münir Köseoğlu, Stockholm; Mustafa Kaplan, Lizbon; Muzaffer Karan, Oslo; Şefik Soyuyüce, Kopenhag; Fazıl Akkoynulu, Kabil; Rifat Baykal, Tel-Aviv; Dündar Taşer, Rabat; Numan Esin, Madrid; Muzaffer Özdağ, Tokyo; İrfan Solmazer, Lahey; Ahmet Er, Libya.

⁴⁸ 14'lerin tasfiyesinden sonra 3. Ordu K. Celal Alkoç tasfiyeye uğrayan bir yarabaya şöyle demiştir: *"...değil öndördünüz, otuzyediniz gitse idiniz; üzülmez memnun olurum, kılım kıpırdamazdı."* Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s.175. Bu durum orduda komiteye karşı nefret duyulduğunu ve generallerin komiteye kin beslediklerini göstermektedir.

⁴⁹ Esin, *agm.*, s. 178.

⁵⁰ Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s.183; Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, s. 89.

⁵¹ Akın, *agm.*, s. 81.

⁵² Kurtuluş Kayalı, *Ordu ve Siyaset 27 Mayıs 12 Mart*, İletişim Yayınları İstanbul, s. 78.

⁵³ Esin, *agm.*, s. 181.

⁵⁴ Nazlı Ilıcak, *15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor*, Cilt-1, Kervan Yayınları, İstanbul 1975, s.207.

1960'da Kurucu Meclis tesis edilip ve yaklaşık bir ay sonra siyasi parti faaliyetlerine izin verilerek çok sayıda yeni parti kurulmuş olmasından memnun olmayan muvazzaf subaylar vardı.⁵⁵

Hakkında kısıtlı bilgilere sahip olunan SKB'nin kurulmasına kimlerin öncülük ettiğini ve hangi gerekçelerden doğduğunu tespit edebilmek için dönemin anı ve analizleri irdelemek gerekir. Kur. Alb. Talat Aydemir değerlendirmelerinde SKB'nin kurulmasını; 14'lerin tasfiyesine ve onların mağduriyetlerine inananların örgütlenmesine bağlamıştır. Geçici Anayasanın, bizzat onu yapanlarca çiğnenmesi sebebiyle ordu içinde bölünmeler meydana geldiği görüşündedir.⁵⁶ Komite üyesi olmayan ancak dönemin etkili karakterlerinden olan Kur. Yb. Talat Turhan ise şu görüştedir:

"Komite kendi arasında parçalandığı andan itibaren, bir anlamda yasallığını yitirmiş oldu. Ve olası yeni bölünmelerin de ortamı hazırlandı. MBK üyeleri vekalet görevini yapamıyor, asiller işe sahip olsun kanısı yerleşmeye başladı. ...Bu oluşum bir anlamda SKB Örgütü'nün kurulmasını kolaylaştırdı."⁵⁷

MBK üyesi Kur. Alb. Sami Küçük, SKB'nin, komitede geriye kalan 23 üye tarafından MBK'yı korumak için kurulduğunu savunmuştur.⁵⁸ Ancak ileriki bölümlerinde SKB'nin, MBK'yı koruyan değil geriletken bir oluşum olduğu görülecektir. Yine komite üyelerinden Kur. Yzb. Numan Esin SKB'yi, 14'lerin yurtdışına gönderilmesiyle oluşan ihtilalci karakterli bir hareket olarak tanımlamış,⁵⁹ diğer bir üye Kur. Bnb. Orhan Erkanlı da aynı görüşü paylaşarak, ayrıca 13 Kasım'dan sonra asıl iktidarın SKB'ye geçtiğini ilave etmiştir.⁶⁰

Bu göreceli değerlendirmeleri en başından beri sıraladığımız dönemin gelişmeleri süzgecinden geçirerek bir önerme olarak örgütün kuruluş nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

1. MBK içindeki bölünme sonucu oluşan grupların fikirlerine özdeş gruplar silahlı kuvvetler içinde de oluşmuştur.
2. 14'lerin mağduriyeti üzerinden ordu içinde bir birliktelik doğmuştur.

⁵⁵ *Resmî Gazete*, 16 Aralık 1960, No:10682.; Hikmet Özdemir, "Siyasal Tarih 1960-1980", Kolektif, *Çağdaş Türkiye 1908-1980 Türkiye Tarihi4*, Yay. Yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1989, s.206-207. DP'nin devamı görülen Adalet Partisi (AP) ve radikal sol kabul edilen Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması bazı çevrelerde pek hoş karşılanmamıştı.

⁵⁶ Talat Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, İstanbul, May Yayınları, 1966, s. 89-90.

⁵⁷ <http://talatturhan.com.tr/silahli-kuvvetler-birligi/> ET: 31 Ekim 2017

⁵⁸ Selin Ongun, "Türkiye'nin ilk darbecileri: Biz Ettik Siz Etmeyin", *Tempo Dergisi*, Sayı.4-1103, Mayıs 2009, s.60.

⁵⁹ Esin, *agm.*, s. 220.

⁶⁰ Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular.*, s. 142.

3. 23 MBK üyesinin kendilerine arka çıkacak kuvvetler temin etme gayretlerinin silahlı kuvvetlerde yarattığı soğukluk ve nefret hisleri, muhalifleri örgütlenmeye itmıştır.

4. MBK'nın niteliksel açıdan yeterli birikime sahip kişilerden oluşmadığı ve devrimleri devam ettirme olanaklarının kalmadığı algısı ordu içinde yeni arayışlar başlatmıştır.

5. 27 Mayıs hareketinin 13 Kasım'dan sonra biçimsel kaldığı zannından hareketle, devrimlere ivme kazandıracak zinde kuvvetler oluşturma isteği örgütlenmelere dayanak olmuştur.

6. Komite dışında kalan 27 Mayısçıların komiteye karşı olumsuz tutumları muvazzaf subaylardan destek görerek bu kişiler MBK'ya alternatif görülmüşlerdir.

Yukarıda sıralanan nedenlerden yola çıkıldığında; SKB'nin 14'ler ve Radikaller'in fikirleri çerçevesinde kurulduğu ve gelişim gösterdiği öne sürülebilir. Bu fikirler cazibesini; 14'lerin mağduriyetinden, reform vaat etmesinden ve devrimci önermelerle süslenmiş olmasından sağlamıştır. Bu fikirlere gösterilen sempati genç subayları bir duygudaşlık temelinde bir araya toplayarak, 14'lerle özdeşleştirmiştir. SKB'nin bir liderlik hareketi olduğuna ve başlangıçta kurumsallık iddiası ile ortaya çıktığına dair güçlü bir kanıt yoktur. Aksine, başlangıçta hiyerarşi dışı bir yapı olarak algılanmıştır. Bazı MBK üyelerince ve generallerce ihtiyatla karşılanmış olması "albaylar cuntası"⁶¹ olarak yaftalanmasına sebep olmuştur. 14'lerin intikamını almak için kurulmuş olabileceği ihtimali zayıftır. SKB'nin, MBK ile mücadele isteği, esas olarak, komitenin mevcut statükoyu devam ettirme niyetinde olmasından kaynaklanmaktadır. Komite'ye isim verme safhasında; "Birlik" adını rekabete giriştikleri MBK'dan esinlenmiş olmalılardır. Örgüt, yapılanma safhasında 14'lerin fikirleri doğrultusunda devrimci atılımlar yapacak kadrolar oluşturmaya çalışırken, MBK'ya karşı olan oluşumların örgüte sızmasına engel olamamıştır. Dolayısıyla da mücadele "devrimleri tamamlamak" ekseninden, MBK üyesi 23 üyeyle kavga zeminine indirgenmiştir. "Daha güçlü ve en gözde" olanın yuvada bırakacak bir mücadelede belirleyici olacak bu kavganın sonucudur.

SKB'nin vesayet savaşlarına geçmeden önce bu örgütün kurucuları, kuruluş tarihi, teşkilat yapısı ve ilkelerini ortaya çıkaracak bir analiz yapmaya ihtiyaç vardır. Talat Aydemir'in bu konularla ilgili görüşleri şunlardır. Ankara'da bir teşkilat kurmak üzere çalışmaları kendisinin başlattığını, daha sonra İstanbul'daki grupla bir araya geldiklerini ve ordunun bütünü

⁶¹ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s. 90

kapsayacak şekilde bazı kararlar aldıklarını öne sürer. Alınan bu kararları kitabında şöyle aktarmıştır: “Silahlı kuvvetler mensupları derhal siyasetle ilgilerini kesmelidirler. Her kumandan ve subay astlarını kendine, kendini de bir üst kumandanına bağlamalıdır. Her kumandan ve subay yalnız kendi kumandanından emir almalıdır.” Kararlar çerçevesinde, 1961 yılı nisanında silahlı kuvvetlerin bütün komutanlıkları arasında bir anlaşma sağlandığını ve emir ve komuta münasebetlerinin buna göre tanzim edildiğini açıklayarak, “Türk SKB” adında bir örgüt oluşturduklarını iddia etmiştir.⁶² Dünder Seyhan ise, SKB’nin kurulmasını MBK içinden bazı üyelerin sağladığını, İstanbul ve Ankara’daki subayların birbirinden habersiz olarak aynı adla bir teşkilat kurmalarının mümkün olamayacağıyla savunmuştur.⁶³ Numan Esin, SKB’yi, 27 Mayıs İhtilaline katılamamış ya da katıldığı halde MBK’ye girememiş subayların kurduğunu ve bu hareketin etkili şahsiyetlerinin Ankara’da: Harp Okulu Komutanı Talat Aydemir, İstanbul’da 66. Tümen Komutanı Faruk Güventürk olduğunu savunmuştur.⁶⁴ Orhan Erkanlı, konuyu biraz daha geniş boyuta taşıyarak SKB’nin Genkur. Bşk., Kuvvet Komutanları ve bazı albaylardan teşekkül ettiğini, Türkiye’yi seçimlere götürülenlerin bu kişiler olduğunu ve içlerinden bazı albayların 22 Şubat ve 21 Mayıs darbe girişimine katıldıklarına değinmiştir. Ayrıca örgütün büyük kısmının orduda sadık kalarak, hiyerarşik düzen içerisinde ordunun en yüksek komuta kademelerine kadar tırmandıklarını ve bunların da 12 Mart Muhtımasını verdiklerini eklemiştir.⁶⁵

Yassıada duruşmalarında tanıklığı ile tanınan gazeteci Kurtul Altuğ’un bilgileri biraz daha somuttur. Ona göre; örgütün adı “Türk SKB” dir ve 1961 yılı Mart ayında kurulmuştur. İlk örgütlenme toplantısı İstanbul’da yapılmış ve örgütün merkezinin Ankara olması kararlaştırılmıştır. Ama esas çalışmalar hep Harp Akademilerinde yapılmış ve başkanlığına da Harp Akademilerinin K. Tuğg. Faruk Gürler getirilmiştir. İlk geniş katımlı toplantısında İstanbul’da Faruk Güventürk, Faruk Gürler, Namık Kemal Ersun, Halim Kural adlı subaylar silah üzerine yemin etmişlerdir. Örgütün Genkur. Bşk.na bağlı çalışabilmesi için her kuvvetten bir temsilci belirlenmiştir. Faruk Gürler de; İstanbul’da kurulan SKB’nin Başkanının kendisi olduğunu, birliğin gizli olmadığını, Genkur. Bşk.lığı’na bağlı olarak çalıştığını ve toplantıların Dolmabahçe’deki irtibat bürosunda yapıldığını belirten açıklamasıyla Altuğ’un yukarıdaki iddialarını doğrulamaktadır.⁶⁶ “Türk

⁶² Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s. 89-90.

⁶³ Seyhan, *agm.*, s. 136.

⁶⁴ Esin, *agm.*, s. 220.

⁶⁵ Erkanlı, *Anılar, Sorunlar, Sorumlular*, s. 183.

⁶⁶ Özkaya, *agm.*, s. 324.

SKB'nin ilk olarak İstanbul'da kurulduğu, aynı tarihlerde Talat Aydemir'in de Ankara'da 72 subay ile bir araya gelerek "Mürted Protokolü" denen bir anlaşma imzaladıkları ve kısa bir süre sonra da bu ikisi arasında irtibat sağlanarak bir birleşme olduğunu ve bu birleşmeye "Silahlı Kuvvetler Birliği"⁶⁷ adı verildiğini savunanlar da vardır.⁶⁸

Mevcut olan bu bilgilerden nesnel bir sonuca varmak hayli sorunludur. Çünkü 13 Kasım 1960'den 6 Haziran 1961 tarihine kadar periyot, en azından SKB açısından karanlıkta kalan bir özelliğe sahiptir. Yine de bu görüşler merkez alınarak bir sonuca varmak gerekirse; SKB'yi kısa sürede güçlü bir örgüt haline getiren en belirleyici faktörün; 14'leri merkez alan muvazzaf subayların çok hızlı bir şekilde hiyerarşik bir küme etrafında toparlanabilmeleri gerçeğe en yakın olmasıdır. Hemen ardından 1961 yılı Mart ayında örgüte bir ad verilmiştir: "Türk SKB". MBK'nın bu örgütün kurulmasına doğrudan bir katkısı olduğu savı dayanaksızdır. O dönem içinde, MBK üyelerinden bazılarının örgüte girme gayretlerinin olması onlara kurucu üye niteliği kazandırmaz. Bu gayretler ancak "güvenlik sağlamak ihtiyacı" ile açıklanabilir. İlk toplantının Mart ayında İstanbul'da gerçekleştirilmiş olduğu ihtimali yüksektir. Daha önce 27 Mayıs cunta teşkilatlanmasının da İstanbul'da başlamış olması ve MBK döneminde de İstanbul'da hala güçlü ve teşkilatçı cunta karakterlerin bulunması bu görüşü güçlendirmektedir. Ankara'da ise benzer fikirlerle Nisan ayında "Mürtedciler" adındaki bir grubun toplandığı anlaşılmaktadır. İstanbul ve Ankara'daki bu iki oluşumun başlangıçta birbirlerinden haberli olmadığı ağırlık kazanmaktadır. Örgütün gizli olmadığına hemen her kaynakta belirtilmiş olmasının verdiği rahatlıkla; Mürtedcilerin İstanbul'daki oluşumdan etkilendiğini ancak bağımsız olarak Nisan ayında kendi örgütlerini kurduklarını ileri sürebiliriz. Birbirlerinden "tamamen" habersiz ve "aynı zamanlarda" iki ayrı örgüt kurulduğu görüşü bilinen kaynaklara göre zayıf kalmaktadır. Ancak aralarında kısa süre içinde irtibat sağlanmış olduğu gerçeği de bunu tespit etmeyi önemsiz kılmaktadır. Örgütün bilinen ilk adı "Türk Silahlı Kuvvetler Birliği"dir. Ankara ve İstanbul teşkilatlarının ortak bildirisinden sonra adı "Silahlı Kuvvetler Birliği" olmuştur. İlk toplantıda subayların silah üzerine yemin ederek işe başlamaları tipik bir örgütsel başlangıçtır. İstanbul'da örgütün oluşturulmasında ön plana çıkanlar Faruk Güventürk ve Faruk Gürler; Ankara'da ise Talat Aydemir'dir. Bu kişiler 27 Mayıs darbesinin de hazırlayıcılarındandır. Aynı zamanda bir diğer ortak özellikleri MBK'ya üye

⁶⁷ İstanbul'da görevli olan Cuntacıların anı/tahlil yazılarında Birliğin adı genelde "Türk SKB" olarak geçmektedir.

⁶⁸ Ilıcak, *agm.*, s. 207.

olarak girememiş olmalarıdır. Faruk Gürler, İstanbul'da kurulan SKB'nin başkanıdır; Talat Aydemir de Ankara'dakinin.

Birleşimden sonra birlik içinde kurumsallaşma gayretleri başlamıştır. İlk önce, İstanbul'da geniş katılımlı bir toplantı yapılarak bazı kararlar alınmış ve bu kararlar Ankara teşkilatına onaylanması için gönderilmiştir. Birleşmeden sonra örgütün merkezi Ankara olarak kabul edilmesine rağmen çalışmaların ağırlıklı olarak Harp Akademilerinde yapıldığı aktarılmaktadır. Örgütün Genkur. Bşk.na bağlı olarak çalışması ve her kuvvetten temsilci bulundurulması, SKB'nin kurumsallaşma girişimi olarak görülmelidir. Bu girişim, SKB'nin bir cunta hareketi olarak görülmemesini hatta ilerleyen zaman içinde bir yurtseverlik hareketi gibi algılanmasını sağlamıştır. Başlangıçtaki ihtiyatlı yaklaşımlar kırılarak, silahlı kuvvetler için bir tehdit olmadığı kanaati oluşmuştur. Faaliyetler gizlenmediğinden, örgüte üye kazandırmak gibi bir çaba da gösterilmemiştir. Ordunun günlük çalışma programlarının bir parçası haline gelen SKB, her subayı doğal bir üye görmüştür. Toplantıların kışla salonlarında yapılması örgütün tescil edildiğine bir örnektir. Toplantı sonuçlarının raporlanması, gündemin analiz edilerek görüşülmesi hiyerarşik bir karargah yapısının olduğunu gösterir. Raporlar emir ve komuta zincirine uyularak Genkur. Bşk.na iletilmiştir.⁶⁹ Bu tipik karargah çalışmaları ve toplantıları bir alışkanlık haline almış ve sonraki müdahalelerin ortak karakteristiğini oluşturmuştur. 1990'lı yıllarda, irticai hareketleri izlemek için ordu içinde oluşturulmuş olan Batı Çalışma Grubu (BÇG) fikrinin SKB'nin bu yönteminden esinlenilmiş olması muhtemeldir.⁷⁰ Çünkü güncel olayların izlenmesi, toplantılarda gündeme alınması ve raporlanması çerçevesinde tıpatıp aynıdır.

Genkur. Bşk. Cevdet Sunay, birliğe ait yemin metnini⁷¹ silahlı kuvvetlere emir olarak yayınlınca, SKB'ye adeta hayat vermiş ve bu destekle birlik aşırı bir özgüven kazanmıştır. Üst rütbeli komutanların örgüte üye olmalarının bir strateji ürünü olarak görenler gerekçe olarak, geniş bir tabana yayılan bu hareketin 27 Mayıs gibi bir harekete yönelmesi durumunda, generalerin bu kez olayların dışında kalmak istememelerini ve bu yapılanmayı tepeden kontrol etmeyi istemelerini öne sürmektedirler.⁷² Komiteye çok

⁶⁹ Doğan Akyaz, *Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2002, s. 140-155.; Ş. Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, s. 502-513, 517-518, 545-546.; Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye*, s. 167-171.; M.Emin Aytekin, *İhtilal Çıkamaz*, Dünya Matbaası, Yayın Yeri Yok, 1967, s. 229-234.

⁷⁰ Kurtul Altuğ, *Bir Numaralı Tanık*, Doğan Kitap, İstanbul 2006, s. 262-264.

⁷¹ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.103; Seyhan, *agm.*, s.135; Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, s.97 Yemin şöyledir: "Türk Milletinin bekasını, 27 Mayıs inkılap ruhunun devamını, demokratik rejimin kurulmasını temin ile MBK'nin müspet icraatını destekleyeceğime ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasetten uzak kalmasını temin hususunda kendimi şimdiden Türk Milletine feda edeceğime namusum ve şerefim üzerine ant içerim."

⁷² TBMM, *Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, s. 316.; Aralık 1960-Mayıs 1961 tarihleri arasında örgüt faaliyetlerinin içinde TSK'nın üst düzey komuta grubuna rastlanmamaktadır. Örgüt içinde aktivitelerinin görüldüğü dönem Genkur.

çeşitli muhalif grupların SKB'ye katılmış olmaları ve kendilerini bu örgüt üzerinden ifade etme istekleri, SKB'nin kendi muhalefetini yaratan bir başlangıç olmuştur. 14'lerin tasfiyesinde etkin olan havacılar grubunun tasfiye edilenlerin fikirleri temelinde oluşturulan birliğin içinde yer almaları, yine aynı şekilde birbirlerinden hazetmeyen komite üyeleri ile komiteye alınmamışların bir arada bulunmaları bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ordu içinde yeni bir yapının ortaya çıkışı, 27 Mayıs'a bir alternatif güç odağı oluşmasıdır ve iktidara el koyma sürecinin de ilk adımıdır. Her ne kadar yemin metnine baktığımızda MBK için böyle bir tehdit var denilemez ise de, bir cümlede geçen -MBK'nın müspet icraatını destekleyeceğime- "müsbet" kelimesi, SKB'nin burnunu her işe sokmasına dayanak olacağına delildir. Mayıs 1961 itibariyle artık biçimsel olarak bir teşkilat yapısı olan SKB, MBK'nın alternetifi olma yolunda epey yol almıştır.

Diğer taraftan MBK için bu durum kabul edilemez bir gelişmedir. Çünkü komite elinde silahlı güç bulunduran yeter sayıda üyeye sahip değilken, birliğin neredeyse tamamına yakını asker ve silah barındıran kışlalara komuta etmekteydiler. MBK, bu güçler tarafından istenilirse ortadan kaldırılabilirdi. Mayıs ayında MBK üyesi Şükran Özkaya'nın SKB üyesi Alb. Selçuk Atakan'a söyledikleri komitenin olanlara göz yummayacağına mesajıydı:

"...yasal bir güçle yasal olmayan bir gücün birlikteliği olmayacağına göre, biz çekilelim SKB gelsin memleketi idare etsin. Ancak bu yeni bir askeri hareket sonucunu doğurur ki, sonuçları ülkeyi maceraya sürükler... Gücünüze güvenip kafa tutmaya çalışırsanız, sonunuzun nerede noktalanacağını düşünmek bile istemiyorum."⁷³

SKB, teşkilat şemasına yüksek komuta heyetini dahil etmek için çalışmalar başlatmışken, iktidarın fiili sahibi olan MBK, bu teşkilatı tasfiye etmek için planlarını tamamlamıştı. Bu iki grubun ilk meydan muharebesi, SKB örgütüne karşı girişilen "Tansel Operasyonu"nda gerçekleşmiştir.

IV. GÖLGE İKTİDAR OLMA DENEMELERİ, BAŞARI VE BAŞARI-SIZLIKLAR

Askeri gücü elinde bulunduran komutanların toplu bir anlaşmaya varması, 27 Mayıs idaresinin tepki vermesine yol açmıştır.⁷⁴ Bu hareketin ordu içindeki yarattığı dalgalanmalar, MBK üyelerini harekete geçirmiştir. SKB'yi tasfiye etmek üzere, Hava Kuvvetleri Komutanı (HvKK.) İrfan Tansel'in de

Bşk. Cevdet Sunay'ın, Birliğin prensiplerini bütün orduya yazılı emir olarak yayımlamasından sonradır. Ordu hiyerarşisinin düzene sokulması kurumsal bir stratejiden değil aksine SKB'nin generallere yeniden sağlamış olduğu prestijle gerçekleşmiştir.

⁷³ Özkaya, *agm.*, s. 329-330.

⁷⁴ Can Kaya İsen, *22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2010, s.18.

adının yer aldığı bir emeklilik listesi hazırlanmıştır. 1 Haziran 1961 günü İrfan Tansel NATO Daimi Grubuna tayin edilerek, bir kararname ile yerine General Süleyman Tulgan⁷⁵ atanmıştır. Bu gelişme üzerine SKB teşkilatı, İstanbul'da acilen toplanmış ve Süleyman Tulgan'ın bu görevi kabul etmemesi kararı alınmış ve Süleyman Tulgan'a iletilmiştir.⁷⁶ Tulgan ise: *"Ben Hava Kuvvetleri Komutanıyım, İstanbul felan dinlemem,"* diye cevap verince, SKB'nin Başkanı Faruk Gürler, *"İrfan Tansel sakın istifa etmesin. O, bizim hava kuvvetleri komutanımızdır,"* diye haber göndermiştir. Bu süreçte birlikler alarma geçirilmiş, savaş uçakları Çankaya Köşkü üzerinden alçak uçuş yapmıştır.⁷⁷ Sonunda SKB, İrfan Tansel'in görevine iadesini sağladığı gibi, 6 Haziran 1961' de verdiği bir "muhtıra" ile isteklerini MBK'ya kabul ettirerek bu mücadeleden galip ayrılmış ve üstünlüğünü kabul ettirmiştir.⁷⁸ Ayrıca, Cemal Madanoğlu ve Osman Köksal'ın komutanlık görevlerini bırakıp komiteye dönmeleri sağlanmış, silahlı kuvvetlerin haberi olmadan komutanların tayin ve emekliye sevk edilemeyecekleri kabul ettirilmiş, Dz. ve Kara KK. ları ile MSB. nin emekli edilmesi sağlanmıştır.⁷⁹ MBK otoritesini kaybetmiş ve güç el değiştirerek SKB'ye geçmiştir.⁸⁰ MBK, bunun sonucunda elinde bulunan Ankara K.lığı ve Mhf. A. gibi iki önemli askeri kuvvetini de kaybederek ardında hiçbir kuvvet bırakmamıştır.

"Tansel olayı"na "sessiz ihtilal" diyebiliriz.⁸¹ Bir tek maddesine bile dokunulmadan kabul edilen muhtırayı verenler ister cunta, ister SKB diye adlandırılınsın, Türkiye'de gerçek kuvvet sahibinin onlar olduğu açığa çıkmıştır.⁸² SKB ile güç dengesi yine Radikaller lehine değişmiştir. Generaller ne TSK içinde ne de SKB'da henüz etkin olamamışlardır. SKB'nin, MBK'yı yönetimden uzaklaştırıp iktidarı devralmamaları da tartışılmalıdır. Bunu yapmamaları, dış dünyaya karşı yeni bir darbe görüntüsü vermek istememeleri ile izah edilebilir. Beri planda "gölge iktidar"⁸³ olarak kalmayı tercih etmişlerdir.

⁷⁵ Muhsin Batur, *Anılar ve Görüşler, Üç Dönemin Perde Arkası*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s.94. Bu atamanın alt yapısının Mayıs ayında tamamlandığı anlaşılmaktadır. *"Mayıs ayında General Tulgan, birkaç defa Ankara'ya gidip gelmişti... Durumu bana açıkladı. Org. Sunay ve Org. Gürsel kendisi ile görüşmüşler... Gn. Tansel'i başka bir göreve atayıp... seni komutan yapmak istiyoruz, kendine güveniyormusun?"* diye sorulması bunu doğrulamaktadır.

⁷⁶ Haydar Tunçkanat, *27 Mayıs 1960 Devrimi*, Çağdaş Yayınları, 1996, s. 428.

⁷⁷ Altuğ, *age.*, s. 265-266.

⁷⁸ Yılmaz Öztuna-Ayyaz Gökdemir, *Türkiye'de Askeri Müdahaleler*, Tercüman Yayınları, İstanbul 1987, s.139.; Şule Özsoy, "Cumhuriyet'in Kuruluşundan Bu Yana Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Meselesi", *Armağan Cilt-1*, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 391, 2013, ss.367-431, s.389.; Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.93. Aydemir : "Öndörtler meselesini de garantiye ve sigortaya aldık. Onların kılına da kimseyi dokundurmuyoruz. Silahlı kuvvetlerin himayesinde dilerler" demesi, SKB'nin 14'leri desteklediğinin beyanıdır.

⁷⁹ Akyaz, *agm.*, s. 157-158; Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.93; Seyhan, *agm.*, s. 139.

⁸⁰ Altuğ, *agm.*, s. 265-266

⁸¹ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.101.

⁸² Ilıcak, *agm.*, s.207-208.

⁸³ AYTEKİN, *agm.*, s.230.

Birlik, elde ettiği yeni pozisyonunu geliştirmek ve kalıcılığını pekiştirmek için bir dizi prensipler belirleyip bunları 28 Haziran 1961’de Genkur. Bşk. imzasıyla tüm silahlı kuvvetlere uyulması zorunlu bir emir olarak yayımlatmıştır.⁸⁴ Birliğin prensibinin tüm kışlalara emir olarak dağıtılması, SKB’nin bir cunta odağı olmadığını ve silahlı kuvvetlerin hiyerarşik yapısının bir parçası olduğu görünümü yaratmaktadır. Tüm silahlı kuvvetlere mal edilen prensiplerin içeriğinde hem siyasilere hem de MBK’ya yönelik ikazlar bulunmaktadır. Komiteyi yıpratıcı bir ayrılığın asla tasvip edilmeyeceği ve seçimlerle iktidara gelecek sivillerin de orduya karşı intikamcı tutum alamayacakları ve tüm siyasi partilerin seçimlere kadar yakından gözleneceği bu kapsamdadır.⁸⁵ Ayrıca, prensibin bir maddesinde bulunan “MBK üyelerinin TSK’nin bir parçası olduğuna” dair hüküm, TSK’nın artık komitenin üstünde yer aldığının perçinlenmesidir.⁸⁶ Eğer bu prensipler kabul edilmeseydi, Gürsel’in devrileceği ve yerine Emekli Org. Kazım Orbay’ın geçirileceğini öne sürenler olmuştur.⁸⁷ Üst düzey komutanların bütün bu olanlara boyun eğişleri ve sessiz kalışları, SKB’nin ordu içindeki gücünü kavramış olmalarındandır. TSK’nın üst kademelerinde bu durumun kabul edilmesi, tüm generalleri oluşan bu yeni duruma boyun eğmeğe mecbur bırakmıştır. Böylece SKB’nin ordu içindeki otoritesi tartışılmaz hale gelmiştir.

Hv.KK. İrfan Tansel, Donanma K. Necdet Uran, J. Gn. K. Abdurrahman Doruk ve Genkur. Bşk. Cevdet Sunay 1961 ortalarında SKB’ye katılmışlardır. Grup, 25 Ağustos 1961 günü J. Okulunda Doruk Paşa başkanlığında yeniden yemin etmiştir.⁸⁸ Bu gelişme, SKB’nin faaliyetlerinin bir cunta merkezli olmaktan çıkarılıp, TSK’nın bir parçası haline getirilmesi açısından önemlidir. Birliğin çalışma esasları ve faaliyetleri artık bir nevi resmîyet kazanmıştır. Yemin ettirilmiş her rütbeden subayın yer aldığı “SKB Genel Kurulu” Ankara’da J. Okulu’nda; İstanbul’da Harp Akademileri’nde her gün mesaiden sonra bir araya gelerek toplantılar yapmışlardır. Toplantılarda, gündemdeki konular müzakere edilip karara bağlanmış, kararlar Talat Aydemir, Emin Arat, Nazım Özkan’dan oluşan SKB özel karargahı aracılığı ile haftada iki kere Genkur. Bşk. ve Kuvvet Komutanlarına sunulmuştur.⁸⁹

SKB cephesinde bu gelişmeler yaşanırken, çalışmalarını sürdürülen Anayasa ve seçim hazırlığı ile Yassıada yargılamalarına hız verilmiştir. Bir yan-

⁸⁴ ae., s.231; Akyaz, *agm.*, s.160-161.

⁸⁵ *Milliyet*, 16 Haziran 1966, s. 5.

⁸⁶ Osman Doğru, “27 Mayıs, İktidar ve S.K.B”, *Tarih ve Toplum*, cilt XII/sayı71 (Kasım 1989), İletişim yayınları, İstanbul, s.54.

⁸⁷ İlicak, *agm.*, s. 208

⁸⁸ Örsan Öymen, *Bir İhtilal Daha Var 1908–1980*, Milliyet Yayınları, İstanbul 1987, s.310.

⁸⁹ Seyhan, *agm.*, s.143-144

dan da referandum hazırlıkları başlatılmıştır. Partilerin, “Evet dersen şer, hayır dersen hayırlısı olacak”; “Referandum bir papazdır, evet derseniz o gelecek, din elden gidecek”⁹⁰; “Komünistler gelecek, Anayasaya sosyal kelimesini bunun için koydular”⁹¹ benzeri söylemler kullanmaları askerlerden sert tepki almıştır. Komite, karşı propaganda olarak Diyanet İşleri Başkanlığına “Anayasamız dinimize uygundur” şeklinde risale hazırlatıp referandumdan önce dağıtmıştır.⁹² Seçimlerin yapılmaması doğrultusunda bir kamuoyu oluşmaya başlamıştı. “İktidarı hemen devretmek de neyin nesi oluyor”⁹³ anlayışı SKB’yi kuruluş gayesinden uzaklaştırmaya ve müdahale yanlıları ile askeri vesayet altında siyaset yapma özlemi içinde olanların palazlandırmaya başlamıştır.

9 Temmuz 1961 günü yapılan halk oylamasında; % 61.7 evet oyuyla yeni Anayasa kabul edilmiştir. Bu sonuç, SKB’de rahatsızlık yaratmıştır. Bunu aşmak için, 5 Eylül 1961’de siyasi parti liderleri bir araya getirilerek, “yuvarlak masa” olarak bilinen bir toplantı düzenlenmiş ve siyasi tarihimize “Milli Deklarasyon” olarak geçen bir bildiri yayımlanmıştır. Siyasi parti liderlerinin imzalarıyla yayınlanan bildirmede SKB’ye adeta *siz endişelenmeyin, biz gereğini yaparız* mesajı verilmiştir. DP zihniyetini diriltmeme, bir bütün olarak Atatürk devrimlerini koruma ve Yassıda Mahkemelerinin sonuçlarını etkileyebilecek beyanlarda bulunmama hususları karara bağlanarak, imza altına alınmıştır.⁹⁴ Yuvarlak masa toplantısı, ordu-siyaset düzleminde askerleri yeni bir konuma taşıması yönüyle ve ordunun tansiyonunu düşürmek bahanesi kullanılarak siyasetçileri adam etme bağlamında masum bir toplantıdan öte özellikler barındırmaktadır. Ardılı müdahalelere öncül olacak bir sicile sahiptir ve Ekim 1961’de düzenlenen Çankaya Protokolü’nün pilot uygulaması; askeri müdahalelerin kurumsallaşmış olduğu dönemlerden de 28 Şubat’ın atasıdır denilebilir.

14 Ekim 1960 tarihinde başlamış olan Yassıda davaları, 11 ay sonra bitirilmiş ve 15 Eylül 1961 tarihinde de karar açıklanmıştır. Davanın hükmü olan 15 kişilik idam listesinin MBK’ya gönderilmesiyle, yıllarca hiç bitmeyecek bir tartışmanın da önü açılmıştır. MBK’nun onayladığı hükümde; 9 komite üyesi idamların reddedilmesi, 13 üye ise idamların kabul edilmesi yönünde oy vermiştir. MBK üyesi Kamil Karavelioğlu’nun “Komiteden üç kişinin idamına onay çıkınca, idam taraftarları da, SKB de, ordu da rahatla-

⁹⁰ Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına*, Kitapçılık Ticaret Limited Sirketi Yayınları, İstanbul 1968, s.194.

⁹¹ Özka, *agm.*, s.343.

⁹² İsmail Cem, *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974, s.416.

⁹³ Nadir Nadi, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a*, Sinan Yayınları, İstanbul 1972, s.95.

⁹⁴ Erdoğan Örtülü, *Üç İhtilalin Hikayesi*, Milli Ülkü Yay., Konya 1966, s.165-166; Erkanlı, *Askeri Demokrasi*, s.97; *Tercüman* gazetesi, 17 Eylül 1961, s.1; *Milliyet* gazetesi, 18 Ağustos 1961, s.1

dı⁹⁵ şeklinde açıklaması, SKB ve ordu içinde idamların yapılması yönünde isteklerin olduğunu göstermektedir. 27 Mayıs cuntasının İstanbul grubundan olan Bnb. Tevfik Subaşı ise, komitenin konuyu görüştüğü günde meclisin, SKB'nin pek çok üyesi tarafından ellerinde makineli tabancalarla çevrildiğini iddia etmiştir.⁹⁶ MBK üyesi Sami Küçük, idamların baş sorumlusu olarak Talat Aydemir'i göstermiş,⁹⁷ komiteden ihraç edilen Numan Esin ise, kendileri tasfiye edilmemiş olsalardı idamları yaptırmayacaklarını ileri sürmüştür. Kadri Kaplan, idam kararlarında SKB'nin bir baskı yapmadığını ve masum oldukları görüşündedir.⁹⁸

SKB'nin idam cezalarının infaz edilmesi yönünde bir açıklamasına ve örgütsel bir kararına kaynaklarda rastlanmamaktadır. SKB içinden bazı radikal isimler, idamların infaz edilmesi yönünde MBK üzerinde baskı kurmuş olabilirler. Bunu örgüt içinden etkili karakterlerin yapmış olması da, girişimlerin birlik kararı olarak algılanmasına sebep olmuş olabilir. Olağan şüphelinin bazı SKB üyeleri olduğu açıktır. Hatta infazların durdurulması yönünde dış destek aranırken Dışişleri Bakanı tarafından SKB'nin baskısından bahsedilmesi⁹⁹ de bu görüşü desteklemektedir. SKB'nin onursal başkanı olan Genkur. Bşk. ölüm cezalarının onaylanmaması durumunun hoşnutsuzluğa yol açacağı endişesiyle suskun kalmıştır denilebilir. SKB içinde bulunan radikallerin, Cemal Gürsel ve İsmet İnönü'ye¹⁰⁰ rağmen ısrarlı davranarak Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın idam edilmelerinde etkin rol üstlendikleri söylenebilir.¹⁰¹ SKB'nin Tansel Olayından sonra, MBK'ya karşı ikinci güç sınaması, infazların onayı meselesinde olmuştur.

15 Ekim 1961'de yapılan genel seçimler sonucunda; DP'nin mirasçısı görünümünde olan; Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP) oyların % 62'sini alarak 277 milletvekili çıkarmışlardır. Buna karşı Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) 173 milletvekili çıkarabilmiştir. Her ne kadar CHP birinci parti olmuş olsa da alınan sonuçlar seçmenlerin 27 Mayıs darbesini reddettiğini göstermektedir.¹⁰² Bu seçimde, sonuçlar itibarıyla DP tabanı siyaset meydanına tekrar dönmüş ve seçmenin siyasi görüşlerinde bir değişiklik olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu

⁹⁵ Ongun, *agm.*, s.60.

⁹⁶ Subaşı, *agm.*, s.201.

⁹⁷ [http://t24.com.tr/haber/ET:9 Ocak 2017. "Menderesler'in idamı için özür diliyorum" başlıklı söyleşiden alınmıştır.](http://t24.com.tr/haber/ET:9 Ocak 2017.)

⁹⁸ Ongun, *agm.*, s.60.

⁹⁹ Cihat Göktepe, "İngiliz Kaynaklarına Göre Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi" *Türkler*, XVII.cilt, Ed. Hasan Celal Güzel vd., Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.92.

¹⁰⁰ İsmet İnönü 13 Eylül 1961 tarihinde komiteye idamların uygulanmaması için el yazısı ile mektup yazmıştır. *Ulus Gazetesi*, 17 Ekim 1966.

¹⁰¹ Özdemir, *Türkler*, *agm.*, s.16.

¹⁰² Aydın Menderes, *Babam ve Ben*, Ufuk Yayınları, İstanbul 2012, s.234.

sonuçlardan “askerin kışlaya, siyasetçinin parlamentoya dönmesi” mesajı açık olarak görülüyordu. SKB’den milli iradenin tam olarak gerçekleşmediği sesleri yükselmeye başlamıştı. Generallerin aksine albaylar ve alt rütbeli subaylar radikalleşmeye başlamışlardı. Radikaller’den bir grup albay (genelde 14’lere ve Talat Aydemir’e yakın olanlar) ordunun idareye el koymasını dillendirmeye başlamışlardı. Karşı fikirde olan subaylar (havacı subaylar, CHP yanlıları, generaller) ise askeri müdahaleyi gerektirecek bir durum olmadığı düşüncesiyle parlamentonun işletilmesinden yanaydılar. 17 Ekim’de Ankara’da, 19 Ekim’de İstanbul’da toplantılar düzenlenmiş, bu toplantıda Talat Aydemir: “Demokrasinin şartları böyle temin edilemez. Tekrar eskiye dönüyoruz,” Halim Menteş ise “İnönü’ye inanıyoruz, başarı sağlayamazsa müdahale ederiz” demişti.¹⁰³ SKB’nin emir komuta zinciri ile ordunun hiyerarşisi ilk defa karşı karşıya geliyordu.

Anayasa kabul edilmiş, genel seçimler yapılmış ve parlamentonun açılacağı tarih belirlenmiştir. MBK, artık hukuki anlamda sona ermiştir. TBMM’nin açılmasına üç gün kala, 21 Ekim 1961’de, İstanbul’da Harp Akademileri Komutanlığında bir grup subay tarafından SKB adına bir toplantı yapılmıştır. Toplantı sonucunda bir dizi kararlar alınmış ve bunlar bir protokole dönüştürülerek “10 General ve 28 Albay” tarafından imzalanmıştır. Seçimlerin feshedilmesini ve iktidara el konulması isteniyordu.¹⁰⁴ İsmet İnönü, bu protokolden, haberdar olunca damadı Metin Toker’i hemen İstanbul’a göndermiştir. İnönü, protokolün en başında imzası bulunan İstanbul Askeri Valisi Refik Tulga’ya şu mesajı iletmıştır: “Eğer böyle bir şeye kalkışlarsa, bunun kesin ve açık olarak karşısındayım.”¹⁰⁵

21 Ekim 1961 Protokolü’nde alınan karar şunlardır:

Türk Silahlı Kuvvetleri mensupları aşağıda açık imzaları bulunan, 21 Ekim 1961 günü saat 14.30’da toplanmışlar ve gündemlerinde mevcut olan konuları müştereken müzakere etmişler ve ittifakla aşağıdaki karara varmışlardır.

1. Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni TBMM toplanmadan evvel duruma fiilen müdahale edecektir.

2. İktidarı milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edecektir.

¹⁰³ İsen, *agm.*, s.29-30.

¹⁰⁴ Akyaz, *agm.*, 171-173; Seyhan, *agm.*, s.155-157; Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.104-109. Protokolde imzası bulunan generaller: Korg. Refik Tulga, Tümğ. Fikret Esen, Tümğ. Rafet Ülgenalp, Tümğ. Bahaddin Özülker, Tuğg. Faruk Gürler, Tuğg. Yusuf Alpman, Tuğg. Faruk Güventürk, Tuğg. Celal Eyiceoğlu, Tuğg. Kemal Kayacan, Tuğg. İsmail Sarıken.; Faruk Gürler ve Faruk Güventürk başta olmak üzere generallerin protokolün hayata geçirilme safhasında müdahaleden vazgeçmişlerdir.

¹⁰⁵ Ş. Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, s.551.

3. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek seçim neticeleri ile MBK fesh edilecektir.

4. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonraki bir güne tehir edilmeyecektir.¹⁰⁶

Kararlar, 22 Ekim 1961 günü Ankara grubunca da oy birliğiyle kabul edilmiş ve "Mürted Protokolü" olarak adlandırılmıştır. Ordunun kafası karışmıştı ve iktidarın sivillere bırakılmasına henüz hazır olmadıkları görünüyordu.¹⁰⁷ Seçimle gelen siyasilerin, niteliksel olarak DP zihniyeti ile paralellik göstermesi ve Cumhurbaşkanlığı adaylığı için Profesör Ali Fuat Başgil'in adının geçmesi SKB'yi yeniden yönetime el koymak üzere hareketlendirmişe benziyordu.¹⁰⁸

İstanbul ve Ankara Grubu'nun müdahale kararları Cevdet Sunay'a götürüldüğünde, SKB'nin onursal başkanı olarak onaylamaktan başka çaresi kalmamıştı. Fakat Sunay, 23 Ekim 1961 günü konuyu önce komuta heyetiyle ele almış, 24 Ekim'de de parti liderleri ile komuta heyetini biraraya getirip ortamı yumuşatmayı denemiştir. "Çankaya Protokolü" olarak bilinen bu toplantıda askerlerle politikacılar arasında mecburi bir uzlaşma sağlanarak, *siyasi teminat* sayılabilecek *bildirge* parti başkanlarınca; Devlet Başkanı, Genkur. Bşk. ve diğer generalların önünde imza edilerek gerilim düşürülmüştür. Partilerin; 27 Mayıs'a karşı çıkmamaları, Cumhurbaşkanlığı için Org. Cemal Gürsel dışında kimseyi desteklememeleri, Emekli İnkılap Subaylar Derneğine bağlı subayları orduya geri almayacakları ve Yassıada mahkumlarının affını söz konusu etmeyecekleri temin edilmiş, siyasi parti başkanlarından orduyu rahatsız edecek tutum izlemekten kaçınacaklarına dair söz alınmıştır.¹⁰⁹ 21 Ekim Protokolü rafa kaldırılmıştır ama hükümetin kurulmasından cumhurbaşkanlığı seçimlerine kadar herşey bu protokolün gölgesinde gerçekleşmiştir.

"21 Ekim protokolü", Tansel Olayından sonra SKB tarafından verilen "ikinci muhtıra" olmuştur. Bu muhtıra sonuçları itibariyle orduyu siyaseten ülke yönetimine ortak eden özelliklere sahiptir. Siyasete müdahalenin alışkanlığa dönüşmesinde adeta bir rehber niteliğindedir. Öyleki, Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilmiş olan iki darbe girişiminde de bunların izlerini görmek mümkündür. SKB iktidara el koyamamıştır ama yayımlanan Protokol bir muhtraya dönüşmüştür. Birliğin endişe ettiği ve istedikleri

¹⁰⁶ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.108-109.; AYTEKİN, *agm.*, s.79. AYTEKİN, eserinde bu maddeyi şöyle yorumluyor: "25 Ekim 1961 tarihinde TBMM toplanmadan önce müdahale etmek istemelerinin sebebi; parlamento açıldıktan sonra harekete geçilirse yeni bir ihtilal sorumluluğu yüklenilmiş olacaktır."

¹⁰⁷ *Milliyet* gazetesi, 23 Haziran 1966

¹⁰⁸ Cüneyt Akalın, *Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Müdahalesi*, Galatasaray Üniversitesi Yayınları no.16, İstanbul 1999, s.216.

¹⁰⁹ Akyaz, *agm.*, s.172-173.

konuların birçoğu Çankaya Prokolüyle teminat altına alınmıştır. Siyaseti dizayn etmenin bir denemesi daha başarıyla bitirilmiştir. TSK'nın üst komuta kademesinde ise darbenin engellenmiş olması yeterli bulunmuştur. Tarafların uzlaşması resmi hiyerarşiye ve yüksek komuta heyetine bir saygı belirtisi olarak görülmüştür. 21 Ekim darbe bildirgesinde imzası olan generaller, Genkur. Bşk.nın kararına direnmeyerek bunu ortaya koymuşlardır. "Yuvarlak Masa" toplantısından elde edilen "arabuluculuk" tecrübesi bu buhranlı dönemin atltilmasını sağlanmıştır. Masada ortaya konulan 21 Ekim protokolü siyasetçileri Çankaya Protokolü'ne mecbur bırakmıştır. Yapılan görüşmede generaller, sorunu çözmek için; ordu tabanında özellikle de genç subaylarda rahatsızlık olduğuna, protokol şartları için ordu tabanında uzlaşma sağlandığına ve bazı isteklerin yerine getirilmemesi halinde hiyerarşi dışı müdahale olabileceğine yönelik bir dil kullanmış ve bu yönde bir strateji izlemiş olabilirler. Aslında bu söylemler "ordu böyle istiyor"u mücbir bir sebebe dayandırılmasıdır ki; sonraki yıllarda ordu-siyaset ilişkilerinde siyaset kurumunu korkutmak için tercih edilen bir uygulama olmuştur. Sunay'ın gayretlerinden doğan "arabulucu" girişimler, siyasetçi-general ilişkilerinde yeni bir dönem başlatmış, dahası eski günlerdeki paşalık itibarının tekrar kazanılması için generallere kapı aralamıştır.

Çankaya Protokolüne rağmen Cumhurbaşkanı adaylarından Ali Fuat Başgil adaylıktan çekilmeyeceğini açıklaması üzerine MBK üyesi iki general, Başgil ile görüşerek onu adaylıktan çekilmeye zorlamışlardır. Başgil, adaylığını geri çekmekle kalmayarak senatörlükten de istifa etmiştir.¹¹⁰

25 Ekim 1961'de, TBMM'nin çevresi ve Genel Kurul salonundaki dinleyici locaları SKB üyeleri tarafından doldurulmuş olarak TBMM açılmıştır.¹¹¹ 26 Ekim 1961 günü yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimine Gürsel, tek aday olarak katılmış, 607 oydaki 434'ünü alarak Türkiye Cumhuriyeti'nin dördüncü cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹¹² Artık anayasal olarak askeri rejim sona ermiş ve SKB'nin de artık kışlasına dönme zamanı gelmişti. En azından böyle olacağına dair bir iyimser bir hava oluşmuştu. Ancak albaylar ve genç subayların aynı fikirde olmadıkları görünüyordu. Gürsel'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ve koalisyon hükümeti kurmak üzere İnönü'yü Başbakan olarak görevlendirmesi, bir kısım Albay dışında çoğu yüksek rütbeli subay ve generali kışlalarına döndürmeyi sağlayabilmişti. Çünkü muhalifi çok olmasına karşın İnönü hala siyasi tecrübesiyle denge unsuru; askeri geçmiş ile de bir simge olarak görülmekteydi.¹¹³ Sancılı bir dönemden sonra sağlanmış

¹¹⁰ *Milliyet*, 25 ve 28 Ekim 1961, s.1.

¹¹¹ Sinan Onuş, *Parola: İnkılap*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2003, s.269.

¹¹² Özdemir, *Türkler, agm.*, s.18.

¹¹³ *ae.*, s.19.

olan ordu-iktidar dengesinin yeniden bozulmasını kimse istemiyordu. Ancak Ankara'da politik açıdan taşlar henüz yerine oturmamıştı. Üstelik yarı askeri, yarı demokratik-parlamentar olarak tanımlayabileceğimiz bu *toplama rejim*, istikrar getirebilecek miydi, tereddütler vardı. Ve “*bu yıllarda siyasal istikrarsızlık vardı ama koalisyonları bir arada tutan yalnızca askerî müdahale tehdidiydi.*”¹¹⁴

V. SKB'NİN BÖLÜNMESİ VE HİYERARŞİNİN YENİDEN TESİSİ

Meclis açılmış, hükümet kurulmuş ve parlamenter sistemin çarkları dönmeye başlamıştı. SKB teşkilatı ise hala dağıtılamamıştı ve çalışmalarına devam ediyordu. Üstelik teşkilat İstanbul'da çok güçlü görünüyordu ve Ankara'da da Talat Aydemir'in etrafında kenetlenmiş oldukça fazla askeri birlik vardı. Ancak bir sorun vardı ki; o da SKB'nin güdebildiği MBK artık yoktu. Karşılarında Başbakan İsmet İnönü bulunuyordu. Dahası DP yerine kurulmuş AP'nin içinde geçmişin hesabını sormak için yeni siyasetçiler fırsat bekliyordu.¹¹⁵ Meclisin açıldığından bu yana siyasi partilerin hiçbirisi Çankaya Protokolüne sadık kalmamışlar ve hükümet ise ciddi hiçbir meseleye el atmamıştı. SKB'de şikayetlenmeler başlamıştı. Rahatsızlık öyle artmıştı ki Genkur. Bşk.lığı 19 Ocak 1962 tarihinde “Genişletilmiş Komuta Konseyi”¹¹⁶ adında bir toplantı düzenlenmek ihtiyacı hissemişti. Toplantı, Sunay'ın başkanlığında, Kuvvet Komutanları, Okul Komutanları ve gerekli görülen personelin katılımıyla yapılmıştır. Aslında bu toplantı ordu içinde biriken negatif enerjiyi boşaltmayı hedefliyordu. Genkur. Bşk., gidişatın iyi olduğunu, İnönü'nün yönetiminde her şeyin düzeleceğini ve ordu tarafından desteklenmesi gerektiğini belirttikten sonra söz vermesine rağmen generaller onun hilafında bir fikir beyan etmemişlerdi.¹¹⁷ Fakat toplantıda bulunan Albaylar, personel içinde parçalanmalar olduğunu ve gruplaşmalar başladığını öne sürerek, hiyerarşi dışı bir müdahalenin önüne geçebilmek için komuta kademesini emir komuta zinciri içinde müdahale yapmaya davet etmişlerdir.¹¹⁸ İtirazlar karşısında da: “*Hangi Kuvvet Komutanı kıtasına hakimse kalksın hesaplaşalım*” diye meydan okumuşlardır.¹¹⁹ Toplantı Genkur. Bşk.nun hükümeti destekleme kararıyla sonlandırılmıştır. Butün bu yaşananlar şunu gösteriyordu; generaller artık mutedildir, albaylar ise henüz o kıvama gelmemiştir.

¹¹⁴ Ahmed, *agm.*, s.167.

¹¹⁵ Altuğ, *agm.*, s.266.

¹¹⁶ Şaban İba, *Ordu Devlet Siyaset*, Chiviyazları Yayınevi, İstanbul 1998, s.193.

¹¹⁷ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.111.

¹¹⁸ *ae.*, s.114-115.

¹¹⁹ *Hürriyet*, 24 Mayıs 1986, s.3.

Türkiye 1962 yılına ordu içindeki bu dalgalanmalar ile girerken aynı zamanda zamanı bilinmeyen ama olacağına kesin gözüyle bakılan bir askeri müdahale bekleniyordu.¹²⁰ Genişletilmiş Komuta Konseyi toplantısından 20 gün sonra, 9 Şubat 1962 tarihinde, Balmumcu'da bir toplantı daha yapılmış, bu kez toplantıyı SKB'nin İstanbul şubesi düzenlemişti. Toplantıda bir müdahaleye gerek olup olmadığı ve örgütün geleceği görüşülmüştü.¹²¹ Başkanlığını Faruk Gürler'in yaptığı toplantı neticesinde, 28 Şubat'ı geçmeyecek şekilde, "hiyerarşik düzen içinde" askeri bir müdahale yapılması kararı alınmış¹²² ve bu karar toplantıya katılan 59 subayın 37'sinin imzalamasından sonra, "9 Şubat Protokolü" adıyla duyurulmuştur. Protokolün bir sureti Ankara'daki gruba onaylaması için gönderilmiştir. 10 Şubat 1962'de hazırlanan ek protokol ile de darbenin esasları belirlenmiştir. Bu esaslarda; güvenlik konseyi adı altında kurulacak 25 kişilik asker-sivil karışımı bir heyet toplanması ve yasama yetkisini yürütmesi, Genkur. Bşk. ve dört Kuvvet Komutanının konseyin doğal üyesi kabul edilmesi ve bir süre sonra yeni bir meclis kurulması gibi kritik yönetsel tedbirler yer almaktaydı.¹²³ Bunun ardından 17 Şubat'ta çeşitli ordu birliklerinden gelen temsilci kurmay subaylar Genkur. Bşk., Başbakan ve Cumhurbaşkanı ve tabii senatörlerle görüşmeler yapmışlar, bu görüşmelerde; Meclisteki çekişmelerin ve silahlı kuvvetlere karşı sataşmaların ordu bünyesinde rahatsızlık yarattığı dile getirilmiştir.¹²⁴

SKB'nin İstanbul ve Ankara'daki teşkilatlarınca yeni bir darbeye karar verilmesi üzerine 18 Şubat 1962'de Genkur. Bşk. tarafından, SKB'nin İstanbul kanadı ve Kuvvet Komutanlarının da bulunduğu bir toplantı daha düzenlenmiştir. Bu toplantıda generallerin ikna olduğunun farkında olan Genkur. Bşk., bir gün sonra sorun çıkaran albaylardan; KHO K. Talat Aydemir, Merkez K. Alb. Selçuk Atakan ve J. Okul K. Necati Ünsalan'ı makamına çağırarak, onlarla bir görüşme yapmıştır. Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel'in "Türkiye'yi kuvvetlerimizle terk edip NATO üslerine çekiliriz" tehdidine rağmen albayların fikri değişmemiştir.¹²⁵ SKB, artık emir komuta zinciri içinde hareket eden generaller ile bu hiyerarşiye boyun eğme-

¹²⁰ Altuğ, *agm.*, s.272.

¹²¹ Ş.S.Aydemir, *İkinci Adam*, s.562.

¹²² Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a Anılar III*, Tomurcuk Matb., İstanbul 1977, s.1095.

¹²³ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.123-126. İmzalayanların 10'nu generaldir. Bu generaller Aydemir'in 22 Şubat darbe girişiminde desteklerini çekerek darbenin başarısız olmasını sağlamışlardır. Bu generaller: 'Korg. Refik Tuğla, Tümğ. Fikret Esen, Tümğ. Refet Ülgenalp, Tüma. Bahattin Özüiker, Tuğğ. Faruk Gürler, Tuğğ. Faruk Güventürk, Tuğa. İsmail Sarköy, Tuğa. Celal Eyiceoğlu, Tuğa. Kemal Kayacan, Tuğğ. Zeki İler' dir."

¹²⁴ Tunca Özgüşi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no: 153, Ankara 2012, s.177.

¹²⁵ Örtülü, *age.*, s.141, 215-216; 6 Haziran 1961'de İrfan Tansel, MBK tarafından Washington'a sürgün edildiğinde, kararının geri alınması için SKB ültimatı vermiş ve tekrar makamına iadesini sağlamıştı. Bu olaydan 9 ay sonra; 22 Şubat 1962'de Tansel'in saf değişmesi cuntacılık bataklığına somut bir örnektir.

yen albaylar safında bölünmüştü. Bundan sonraki çatışmalar “Radikaller ile İlmîliler” arasında gibi görünse de aslında “generaller ile albaylar” arasında gerçekleşmiştir. 9 Şubat Protokolünde imzası bulunan generallerin son anda bu karardan çekilmeleri de zaten bunu doğrulamaktadır. Talat Turhan’ın, alınan kararların Talat Aydemir’in darbe girişimlerine kapı araladığını ama generallerin geri çekilmesiyle Talat Aydemir’in açıkta kaldığını¹²⁶ söylemesi de bunu desteklemektedir. Bu gelişmeler yaşanırken ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Talbott ile Talat Aydemir bir görüşme yapmıştır. Bu görüşmenin, olası bir müdahaleden sonra gelebilecek yeni askeri rejimin görüşlerini anlamak veya bir niyet okumak için yapılmış olması mümkündür.¹²⁷

20 Şubat’a gelindiğinde olası bir darbeden gayri meşru istifadeler elde etmek isteyenlerin kirlî oyunları başlamıştır. Üniversite öğrencilerine, Harp Okulu’nun yapacağı bir ihtilale karşı durma teklifi yapıldığı; Aydemir’in evinde tutuklanacağına dair yazılı bir not bırakıldığı; Albaylar Cuntasının İnönü tarafından dağıtılacağı; idamların baş sorumlusunun Aydemir ve yakın arkadaşları olduğu; iki Tabii Senatörün resmi elbiselerini giyerek Hava Kuvvetleri karargahına gittikleri¹²⁸ gibi bilgiler yayıldıkça ortam gerilmeye başlamıştı. İstanbul’dan Tümg. Fikret Esen, Aydemir’e telefon açarak: “...sakın kendi kendinize bir iş yapmayın. İstanbul ile koordineli olacak bu iş,” mesajını vermişti. En son olarak, Aydemir ve işbirlikçilerinin tayinlerinin çıkarıldığı ve Hava Kuvvetlerine alarm emri verildiği haberleri üzerine Alb. Emin Aytekin, Aydemir’i: “İstanbul grubu sizin harekete geçmenizi desteklemeyecek”¹²⁹ diye bilgilendirmiştir. Kaynağı ve doğruluğu belli olmayan bu bilgiler ve asılsız telefon ihbarları doğrultusunda Ankara’da bazı birlikler, Alb. Talat Aydemir önderliğinde 21 Şubat tarihinde iktidara el koymak üzere harekete geçmişlerdir. Aydemir’e Genelkurmay tarafından gönderilen bir arabulucu ekip tarafından, kan dökülmeden hareket durdurulursa kimseye ceza verilmeyeceğini bildirilerek, İnönü’nün güvence veren mektubu verilmiştir.¹³⁰ 9 Şubat Protokolünde imzası bulunan üst rütbeli subayların saf değiştirmeleriyle¹³¹ cuntacıların umutları kırılmış ve askeri birliklerin birçoğunun hükümeti desteklemesi ile de ayaklanma bastırılmıştır. Bunun sonunda birçok general ve subayın yerleri değiştirilmiş, isyancıların çoğu

¹²⁶ <http://talatturhan.com.tr/silahli-kuvvetler-birligi/> ET: 31 Ekim 2017

¹²⁷ Yeşim Demir, “Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”, DEU, ÇTTAD, V/12, (2006), s. 161.

¹²⁸ Cumhuriyet gazetesi, 22 Mayıs 1963, s.1-3. Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat, eski üniformalarını giyerek Hava Kuvvetleri karargahına gitmişlerdir. Bununla beraber Tunçkanat, Meclis Muhafız Alayı’nı da alarma geçirmiştir.

¹²⁹ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.130-132.

¹³⁰ Erkanlı, *Askerî Demokrasi*, s.110; Mektubun orijinali için Bkz. Ömer Gürcan, *Fethi Gürcan’ın Harbiyelleri*, İstanbul, İleri Yayınları, İstanbul 2005, s.22.

¹³¹ İbrahim Utku Nar, “27 Mayıs İhtilali’nin Gölgesi: 22 Şubat Direnişi ve 20/21 Mayıs İhtilal Girişimi,” <http://medyadev.net/index.php/>, 31 Ocak 2017

emekli edilmiştir.¹³² Darbenin bastırılması esnasında varılan mutabakat neticesinde cunta hakkında, kan dökülmeysi sebep gösterilerek hukuki işlem yapılmamıştır. Protokolünde imzası olup da sonradan vazgeçen general ve albaylara da yasal işlem yapılmamış ancak bu askerlerin görev yerleri değiştirilmiştir.¹³³ 22 Şubat darbe girişiminin bastırılmasında birincil etkenin, generallerin son anda darbe fikrine karşı durması ve ordunun büyük bir kısmının da generallere sadakat göstermesidir. Buna, İsmet İnönü'nün kararlı tutumunun subayların saf değiştirmesine katkı sağladığını da ekleyebiliriz.

Kansız atlatılan bu sürecin sonucunda şu gelişmeler yaşanmıştır. Ordu hiyerarşisi ilk kez bu kadar geleneksel yapısına yakın hale gelmiş ve özgüven sorunu yaşayan generaller de uzun aradan derin bir nefes alabilmişlerdir. Ordu kışla içine çekilerek eğitim faaliyetlerine dönebilmiştir. Yasama ve yürütme faaliyetleri de hızlandırılmıştır. Ancak, Aydemir'in fikirlerinde bir değişiklik olmamış ve serbest bırakılıp evine döndüğünde: "Bu iş bitmedi, bir gün gelecek muvaffak olacağım,"¹³⁴ demiştir.

Burada bir parantez açılp MGK'nın yetkilerinin artırılmasına değinilmesi yerinde olacaktır. Çünkü bu kurul, zamanla sivil otoritenin parçası olarak işleyen bir kurul olmaktan çıkarak, ordunun sivil otoriteyi kontrol ettiği, isteklerini dikte ettiği bir yapıya dönüşmüştür. Bu kurul, gerçekten "istişari", "danışma" işlevi gözetilerek çalışabilse, Türkiye'nin ayrışma noktalarında bir "denge" ve bir "uzlaşma" sağlayarak yararlı bile olabilirdi. Ama kurulun gerçek amacı TSK'nın "yöneten ordu" olarak ağırlığını devam ettirmesini sağlama almaktı.¹³⁵ MGK, "askeri vesayetin kurumlaşmış halidir"¹³⁶ tespitinin haklılığı günümüze kadar yaşanmış olan ordu-siyaset gerginliklerinde görülmüştür. Bu sayede ordunun üst katmanlarında siyasete "yanaşık düzen" ilerleyen, kendini iktidara ortak ama kurumlar üstü gören bir klik oluşturulmuş ve ordunun yönetime "müdahale görüşü"de değişime uğramıştır.

1962 Temmuz'unda 14'lerin tamamı ülkeye dönmüşler, ordu içinde yine farklı fikirlere dayalı ihtilal grupları oluşmaya başlamıştır; 22 Şubatçılar, Ondörtler ve Havacılar grubu gibi... Orduya karşı sataşmalar artmaya başlayınca, Ekim ayında beş siyasi partinin temsilcileri ve bağımsız milletvekil-

¹³² *Hürriyet* gazetesi, 25 Şubat 1962, s.1; *Akşam* gazetesi, 14 Aralık 1966 Talat Turhan: "22 Şubat darbesi, bunu başlatanların vazgeçmeleri ile önlenbilmiştir."

¹³³ *Akşam* gazetesi, 25 Kasım 1966. General Fahrettin Soydaner bu kişiler için şunları söylemiştir: "Bir zamanlar partileri kapatmak, meclisleri fesh, hükümeti devirmek gayeleri ile protokoller imzalayan, hükümet darbeleri hazırlayanlar, 22 Şubat'ın af ve atıflarından faydalanarak bugün en yüksek iktidar makamlarında vazife görmektedirler..."

¹³⁴ Aydemir, *Ve Talat Aydemir Konuşuyor*, s.158.

¹³⁵ Murat Belge, *Militanist Modernleşme Almanya Japonya ve Türkiye*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s.170.

¹³⁶ Hikmet Özdemir, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme*, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, s.261.

leri ortak bir deklarasyon yayınlayarak: 27 Mayıs'ın bir devrim olduğunu, meşruluğunun tartışılmaması gerektiğini ve Anayasal parlamenter düzene yönelebilecek her türlü saldırının karşısında olduklarını bildirmişlerdir.¹³⁷

22 Mart 1963 tarihinde, önceki Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın, tutuklu bulunduğu Kayseri cezaevinden tahliye edilmesine tepki olarak, bir kısım üniversite öğrencisi Ankara'da gösteriler yapmaya başlamış; Nisan ayında da "Genç Kemalistler Ordusu" başlığını taşıyan gizli beyannameler dağıtılmıştır. AP Milletvekili Reşat Özarda'nın ordu mensuplarına hakaret içeren sözleri üzerine ordu-siyaset çatışması tekrar alevlenmiştir.¹³⁸ Bütün bu gelişmeler sonucu Talat Aydemir liderliğindeki cunta yeniden harekete geçerek 20-21 Mayıs 1963 gecesi yeni bir darbe girişiminde bulunmuştur. 21 Mayıs darbe girişimi de, öncekinden daha sert ve silahlı çatışmayla başlamış olmasına rağmen başarıya ulaşamamıştır. İnönü, bizzat olayların içinde rol alarak darbenin etkisiz hale getirilmesinde büyük pay sahibi olmuştur.¹³⁹ Emekli Alb. Aydemir ve arkadaşları bu defa destekçileriyle birlikte tutuklanarak askerî mahkemede yargılanmışlardır.

21 Mayıs 1963 kalkışması, 22 Şubat'a göre daha geniş katımlı gerçekleştirilen ve farklı sonuçları olan bir girişimdir. Bu çatışma, ordunun geleneksel hiyerarşisini özümsemiş birlikçileri ile SKB'nin hiyerarşi dışı son kalıntıları arasında yaşanmıştır. Hiyerarşinin bekası için verilen bu çatışmanın sonucunda; 8 kişi ölmüş, 26 kişi yaralanmıştır. Yapılan yargılamalarda Talat Aydemir ve 3 arkadaşı (Fethi Gürcan, Osman Deniz ve Erol Dinçer) ölüm cezasına çarptırılmışlardır.¹⁴⁰ Süvari Binbaşı Fethi Gürcan 26 Haziran 1964 günü, Kur. Alb. Talat Aydemir ise 5 Temmuz 1964 günü idam edilmişlerdir.¹⁴¹ Bununla birlikte müdahale girişimleri sürecinde Aydemir'e destek çıkan bir kısım tabi senatörler ise hiçbir adli soruşturmaya tabii tutulmamışlar, darbe sürecinden sonra da buldukları konumda siyasete devam etmişlerdir. Bu kişiler hakkında işlem yapılmamasına sebep olarak; darbe girişimine verdikleri desteği daha sonra darbenin zor olacağı düşüncesine kapılıp geri çekmeleri gösterilmektedir.¹⁴²

22 Şubat ve 21 Mayıs kalkışmalarının her ikisi de birer darbe girişimidir ve planlayıcıları SKB'nin Radikaller kanadındandır. Bu girişimlerin kazananı da kaybedeni de SKB'dir. Çünkü 14'ler Vakasından 21 Mayıs 1963'e ka-

¹³⁷ *Yeni Sabah* gazetesi, 12 Ekim 1962: Erkanlı, *Askerî Demokrasi*, s.111.

¹³⁸ Nermin Abadan, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlihi*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara 1966, s. 106.

¹³⁹ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 124.

¹⁴⁰ Özdemir, *Türkler*, agm., s.21.

¹⁴¹ CSTD, C:19, B: 50, 11 Mart 1964, s.235-250.; *Cumhuriyet*, 27 Haziran 1964, s.1.

¹⁴² TBMM, *12 Mart 1971 Muhtırası Araştırma Raporu*, s.16. Bu seneratörler; Mucip Ataklı, Kadri Kaplan, Muzaffer Yurdakuler, Sezai Okan'dır.

dar bütün yaşananlar SKB'nin varlığı ile olmuştur. Ayrıca bu süreçte, iktisadi alanda büyük kayıplar yaratan, toplumu korkuya ve endişeye sevk eden olaylara rağmen parlamenter sistemin askıya alınmadan sürdürülebilmesi¹⁴³ SKB içindeki generallerin ılımlı yaklaşımı sayesinde gerçekleşmiştir. Yaşanan çatışmalara rağmen olayların SKB'nin güdümünde geldiği noktada, ordunun ana kolunu olan disiplin yeniden tesis edilebilmiştir. Sarsıntı geçirmiş olan disiplin-emirkomuta-hiyerarşi'nin tekrar bağışık hale gelmesinde önemli bir pay sahibi olan SKB'dir. Ancak aynı şeyi ordu-siyaset ilişkilerinde söylemek mümkün değildir. Dengenin uzun yıllar sürecek şekilde siyasetçi aleyhine bozulmasında başat olan yine odur. Süreç içinde siyasete yaptığı dokunuşlar orduyu doğrudan siyasetin içine sürüklemiş ve onu bir daha siyasetten elini eteğini çekemeyecek çapraşık bir konuma taşımıştır. Hiyerarşi dışı müdahalelerin başı ezilerek otorite sağlanmıştır ama müdahale yetkisi "emir komuta birliği" süslemesi ile paşalık oligarşisine devredilmiştir. Silahlı kuvvetlerin kendi içinde yaşadığı ayrılıkçılıklar da SKB sayesinde çatışmasızlık zeminine oturabilmiştir. En önemlisi de yine bu örgüt sayesinde generaller eski güçlerine kavuşmuşlardır.

"Sizin bildiğiniz iki darbe girişimi var ancak biz on beş darbe girişimini daha hazırlık aşamasında engelledik"¹⁴⁴ diyen İnönü'yü haklı çıkaracak kadar yoğun bir dönemden sonra ordu tüm kuvvet komutanlıkları ile bir bütün halinde Genelkurmayın emrine girmiştir. "Silahlı Kuvvetler Birliği", kendi adından "Birlik" sözcüğünü atarak silahlı kuvvetlerle bütünleşmiştir. Ordu emir komuta zinciri, 27 Mayıs 1960'tan bu yana ilk defa geleneksel yapısına en yakın seviyeye ulaşmıştır. Bundan sonra emir komuta zinciri dışında cuntalaşmalardan kaynaklanacak darbeler kolay kolay olmayacaktır. 27 Mayıs darbesi, Türk ordusunun emir-komuta zinciri dışında gerçekleştirilen ilk darbesidir ve 15 Temmuz 2016 tarihine kadar da öyle kalmıştır. 1963 yılından günümüze kadar yapılan bütün askeri müdahaleler, Silahlı Kuvvetler komuta zinciri içinde gerçekleştirmiştir. Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde, din temelli örgütsel bir cemaat yapılanmasının ordu içinde yuvalanmış hücrelerinin darbe teşebbüsü ile hiyerarşi zinciri yeniden kopmuştur ve ordu tekrar fetret dönemine girmiştir.

1963-2016 arasında ordu içindeki dengelerin kurulması ve tabanda duraganlık sağlanması, ordu içindeki Radikaller veya İlmülular'ın yok oldukları ve müdahale reflekslerinin ortadan kaldırıldığı anlamı çıkarılmamalıdır. 50 yıllık sürede bu elektriklenme hep olmuştur ve evrildiği noktada "hiyerarşi

¹⁴³ *Akşam* gazetesi, 20 Şubat 1967. Talat Türhan bu durumu şöyle değerlendirmiştir: "Protokoller; tabancalı, bıçaklı Cumhurbaşkanı seçimleri, ısmarlama Başbakan seçimi. Bunun adı da demokrasi ha... Ondan sonra siz demokrasiden rejimden yana, biz karşı... öylemi?.."

¹⁴⁴ *Milliyet* gazetesi, 14 Aralık 1964, s.1.

bozulmadan" yapmak gelenek halini almıştır. Artık başıbozuk cuntalar ortaya çıkamamış ama "askeri hiyerarşi izin verdiği sürece" parlamenter düzen sürdürülebilmıştır. 21 Mayıs 1963'ten sonra başlayan bu anlayış, sonraki tüm askeri müdahalelerin temeli olmuştur.

1963-1965 yılları arasında, SKB'nin yarattığı dinamizm siyaset dünyasını baskı altında tutmasına rağmen İsmet Paşa'nın sağladığı otorite ile ordu-dan gelen ihtilal hareketleri önlenememiş ama rahatsızlık devam etmiştir.¹⁴⁵ AP, 1965 seçimlerinden zaferle çıkınca; 1960'daki restorasyon hareketinin boşa çıkacağı, 27 Mayıs devriminin ve Atatürk inkılaplarının kazanımlarının tehlikede olduğu endişesi Radikaller'in haklılığına bir dayanak oluşturmaya başlayarak, siyasete müdahale etmeye yönelmişlerdir.¹⁴⁶ Ancak bu kez de bunun eyleme dönüşmesini engelleyen Genkur. Bşk. Cevdet Sunay olmuştur.¹⁴⁷ Siyaset dünyasının kabusu olan "Müdahale refleksi" 12 Mart 1971 tarihinde ortaya çıkmıştır.

SONUÇ

MBK'nın, darbe öncesinin kurulu düzenini sürdürme isteği yeni bir cunta odağının kurulmasına giden süreci başlatmıştır. Bu süreç içinde ortaya çıkan SKB, gücünü 27 Mayıs ruhundan ve ordunun resmi hiyerarşisinden almıştır. MBK'nın bölünmesinden SKB; SKB'nin bölünmesinden Albayalar Cuntasının oluştuğu sancılı bir periyodda; yüksek komuta heyetinin SKB içinden destek alması, hiyerarşinin ve disiplin tekrar onarılmasını sağlamıştır. SKB'nin varlığı çok partili siyasi hayata yeniden geçişte dolaylı katkı sağlamıştır. Ancak; SKB'nin silahlı kuvvetlerin tüm unsurlarının kendi uzantısı gibi kullanılarak; MBK, hükümet ve parlamento üzerinde "gölge iktidar" haline gelmesi siyaset dünyasında kalıcı bir "vesayet sorunu" oluşturmuştur.

Radikaller'in prensipleri, çalışma usulleri ve müdahale yöntemleri; sonradan gelecek müdahalelere/cuntalara bırakılan miras mahiyetindedir. Bu miras, silahlı kuvvetlerin "siyaset üstü" bir güç haline dönüşmesinde kaldıraç görevi görecektir -resmi yetki alanlarını genişleten- kurumların elde edilmesinde belirleyici olmuştur. Ordunun rejim hassasiyetinin, bu yeni organlar (Milli Güvenlik Kurulu, , Yüksek Askeri Şura) sayesinde "kurumsallaşmış" olması sebebiyle SKB'nin payı yadsınamaz. Öncesinde MSB'ye bağlı olan Genelkurmayın Başbakan'a bağlı özerk bir statüye taşınması da bu bağlamdadır. SKB'nin; Tansel Olayı, 21 Ekim ve 9 Şubat Protokolü'nde ser-

¹⁴⁵ Esin, age., s. 176.

¹⁴⁶ Tanıl Bora, *Cereyanlar: Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 165

¹⁴⁷ Özdemir, *Çağdaş Türkiye 1908-1980 Türkiye Tarihi4*, s. 216.

gilediği usul ve teknikler, ilerleyen yıllarda yüksek komuta heyetleri tarafından siyasetçiler üzerinde, MGK ve YAŞ toplantılarında sık sık kullanılır olmuştur. Bu yöntemlerin bürokrasiden sayılarak alışkanlık halini alması, silahlı kuvvetlerinin müdahaleci kimliğine meşruluk kazandırmış ve hoşgörülür olmasını sağlamıştır.

Tarihi boyunca askeri bürokrasi ya bir iktidarın ortağı ya da bir alt parçası iken, ordunun saygınlığının devletin en tepe noktasına taşınmasında ve “siyaset üstü” konumlanmasında SKB başlıbaşına bir etkidir. Ordu içi gruplarla mücadelede izlenen politikalar, sonraki yıllara aktarılan normlara dönüşmüş ve cuntalara yol gösterici olmuştur. Tersine bir sonuç olarak ders çıkarması ve bu duruma bir tavır geliştirmesi beklenen siyasetçilerin bunun yerine -orduyu kurumsal olarak yanlarında görmek pahasına- silahlı kuvvetlerin “siyaset üstü” pozisyonunu kabul etmesi, paradoksal olarak SKB'nin etkilerinden sayılabilir.

SKB'nin kurumsal eylemlerinden olmasa da onun uzantısı bir grup tarafından gerçekleştirilmiş olan Aydemir'in darbe girişimlerinde görülmüştür ki; hareket kabiliyeti yüksek olan birliklerin/alayların komutanları albay rütbesindeki subaylardı ve kolaylıkla örgütlenebiliyorlar ve komutalarında ki yasal kuvvetlerle hiyerarşik teşkilattan ayrılarak bağımsız hareket edebiliyorlardı. İlerleyen yıllarda, alay teşkilatlarının tugaylar halinde teşkilatlandırılmasında albayların hiyerarşi-dışı darbe girişimlerinden alınan derslerin göz önüne alınmış olabileceği görece bir sonuç olarak ileri sürülebilir. Alaylardan tugaylara geçiş ile operasyonel birliklerin komutası generallere devredilerek emir-komuta zinciri dışı olası girişimlerin silahsızlandırılmış olacağı gerçeği bu savımızı güçlendirmektedir.

SKB'nin varlığının son bulunduğu noktadan itibaren günümüze kadar, askerinin müdahale refleksinin resmi hiyerarşi parantezine alınmasının; Anayasal sınırlar zorlanarak ordunun kurumlar ve siyaset üstü bir pozisyona taşınmasının; bir rota değişikliği yapılarak ordu-siyaset dengesinin siyasetçi aleyhinde bozulmasının ve artık emir komuta zincirli darbelerin kanıksanmış olmasının arkasında bu örgütün devimsel mirası yatmaktadır.

KAYNAKÇA

GAZETELER VE DERGİLER

- Akşam
- Cumhuriyet
- Hürriyet
- Milliyet
- Resmi Gazete
- Tercüman
- Ulus
- Yeni Sabah
- Akis
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

İNTERNET KAYNAKLARI

- <https://www.tbmm.gov.tr/> ET:30 Aralık 2016
- <http://talatturhan.com.tr/> ET: 31 Ekim 2017
- <http://t24.com.tr/haber/> ET:9 Ocak 2017
- <http://medyadev.net/> ET:31 Ocak 2017

KİTAPLAR VE MAKALELER

- ABADAN, Nermin, Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili, Ankara, A.Ü. SBF, 1966.
- AHMAD, Feroz, Bir Kimlik Peşinde Türkiye, Çev: Sedat Cem Karadeli, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- AHMAD, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980, Çev. Ahmet Fethi, Hil Yayın, İstanbul 1996.
- AKALIN, Cüneyt, Uluslararası İlişkiler Ortamında 27 Mayıs Müdahalesi, İstanbul, GSÜ. Yayınları:16, 1999.
- AKGÜN, Seçil K., 27 Mayıs Bir İhtilal Bir Devrim Bir Anayasa, Ankara, ODTÜ Yayıncılık, 2009.
- AKIN, Rıdvan, Gaziden Günümüze Cumhurbaşkanlığı 1923-2007, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- AKYAZ, Doğan, Askeri Müdahalelerin Orduya Etkisi, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2002
- ALTAYLI, Enver, Ruzi Nazar: CIA'nın Türk Casusu, İstanbul, Doğan Kitap, 2013.
- ALTUĞ, Kurtul, Bir Numaralı Tanık, İstanbul, Doğan Kitap, 2006.
- AYDEMİR, Ş. Süreyya, İhtilalin Mantiği ve 27 Mayıs İhtilali, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1999.
- AYDEMİR, Ş.Süreyya, İkinci Adam, III. Cilt, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1968.
- AYDEMİR, Talat, Ve Talat Aydemir Konuşuyor, İstanbul, May Yay. 1966.
- AYTEKİN, M.Emin, İhtilal Çıkmazı, Dünya Matbaası, 1967.
- BATUR, Muhsin, Anılar ve Görüşler, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1985.

- BELGE, Murat, Militarist Modernleşme Almanya Japonya ve Türkiye, İletişim Yayınları, İstanbul 2012.
- BORA, Tanıl, Cereyanlar: Türkiye’de Siyasi İdeolojiler, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- CEM, İsmail, Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi, İstanbul, Cem Yayınevi, 1974.
- DEMİR, Yeşim, “Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”, ÇTTAD, DEU Yayınları, V/12, (2006/Bahar), s. 155–171.
- DOĞRU, Osman, “27 Mayıs, İktidar ve S.K.B”, Tarih ve Toplum C.XII/sayı71, 1989, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ERKANLI, Orhan, Anılar, Sorunlar, Sorumlular, İstanbul, Baha Matbaası, 1972.
- ERKANLI, Orhan, Askeri Demokrasi, İstanbul, Güneş Yayınları, 1987.
- ESİN, Numan, Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları, İstanbul, Doğan Kitapçılık, 2005.
- GENÇ, Süleyman, 12 Mart’a Nasıl Gelindi-Bir Devrin Perde Arkası 1960-1971, Ankara, İleri yayınları, 1971.
- GÖKTEPE, Cihat, “İngiliz Kaynaklarına Göre Türkiye'deki 27 Mayıs Darbesi”, Türkler, Ed. Hasan Celal Güzel vd, C.XVII, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, s.80–101.
- GÜRCAN, Ömer, Fethi Gürcan’ın Harbiyelileri, İstanbul, İleri Yay., 2005.
- ILICAK, Nazlı, 15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor, Cilt-1, İstanbul, Kervan Yayınları, 1975.
- İBA, Şaban, Ordu Devlet Siyaset, İstanbul, Chiviyazıları Yay., 1998.
- İNSEL, A., BAYRAMOĞLU, A., Bir Zümre Bir Parti Türkiye’de Ordu, Birlikim’den Seçmeler 2, Birlikim Yayınları, İstanbul 2004, s.76
- İPEKÇİ, Abdi, COŞAR, Ömer, İhtilalin İçyüzü, İstanbul, Uygun Yayınevi, 1965.
- İSEN, Can K., 22 Şubat-21 Mayıs Geliyorum Diyen İhtilal, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2010.
- KARAVELİOĞLU, Kamil, Bir Devrim İki Darbe, 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül, İstanbul, Gürer Yayınları, 2007.
- KAYALI, Kurtuluş, Ordu ve Siyaset 27 Mayıs 12 Mart, İstanbul, İletişim Yayınları
- KOÇAŞ, Sadi, Atatürk’ten 12 Mart’a (Anılar), III, İstanbul, Tomurcuk Matbaası, 1977.
- KONGAR, Emre, Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk, İstanbul, Remzi Kitapevi, 1983.
- LUCİLLE, W. Pevsner, Turkey’s Political Crisis, New York, Praeger Publishers, 1984.
- MENDERES, Aydın, Babam ve Ben, İstanbul, Ufuk Yayınları, 2012.
- NADİ, Nadir, 27 Mayıs’tan 12 Mart’a, İstanbul, Sinan Yayınları, 1972.
- OKTAY, H. Emre, Yaslı Ada, , İstanbul, BRT Yayınları, 2006.
- ONGUN, Selin, “Türkiye’nin ilk darbecileri: Biz Ettik Siz Etmeyin”, Tempo Dergisi, Sayı.4-1103, Mayıs 2009.
- ONUŞ, Sinan, Parola: İnkılap, İstanbul, Kaynak Yayınları, 2003.
- ÖRTÜLÜ, Erdoğan, Üç İhtilalin Hikâyesi, Konya, Milli Ülkü Yayınevi, 1966.

- ÖYMEN, Örsan, Bir İhtilal Daha Var 1908–1980, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1987.
- ÖZDAĞ, Ümit, Menderes Döneminde Ordu-Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali, İstanbul, Boyut Yayıncılık, 2004.
- ÖZDEMİR, Hikmet, Hikmet Özdemir, “Siyasal Tarih 1960-1980”, Kolektif, Çağdaş Türkiye 1908-1980 Türkiye Tarihi4, Yay. Yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul 1989.
- ÖZDEMİR, Hikmet, “1960-1980 Dönemi”, Türkler, Ed. Hasan Celal Güzel vd., C.XVII, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları,2002, s.10-70.
- ÖZDEMİR, Hikmet, Türkiye Cumhuriyeti’nde Rejim ve Asker İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, İz Yayıncılık, İstanbul 1993
- ÖZGİŞİ, Tunca, Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu, Ankara, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları no.: 153, 2012.
- ÖZKAYA, Şükran, Adım Adım 27 Mayıs, İstanbul, İleri Yayınları, 2005.
- ÖZSOY, Şule, “Cumhuriyet’in Kuruluşundan Bu Yana Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Meselesi”, Armağan, C.1, Ankara Üniversitesi Yayınları No: 391, 2013, s.367-431.
- Öztuna Y.-Gökdemir A., Türkiye’de Askeri Müdahaleler, İstanbul, Tercüman Yayınları, 1987.
- SERİM, Ekrem, Türkiye’de Anayasa Hukuku Yönünden 27 Mayıs Devriminden Bu yana Siyasal İktidar Ordu İlişkileri, Ankara, 1974.
- SEYHAN, Dünder, Gölgedeki Adam, İstanbul, Nurettin Uycan Matb., 1966.
- SUBAŞI, Tevfik, Bir Arpa Boyu, 27 Mayıs 1960 İhtilalinin Gizli Tarihi, İstanbul, Karakutu Yayınları, 2004.
- TBMM, 12 Mart 1971 Muhtırası Araştırma Raporu
- TBMM, Meclis Araştırması Komisyonu Raporu
- TDK, Türkçe Sözlük, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK, 10.Baskı, Ankara 2005
- TOKER, Metin, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları İnönü’nün Son Başbakanlığı, 1961-1965, Bilgi Yayınevi, 1992.
- TUNÇKANAT, Haydar, 27 Mayıs 1960 Devrimi, Çağdaş Yayınları, 1996.
- TÜRKEŞ, Alparslan, 27 Mayıs 13 Kasım 21 Mayıs ve Gerçekler, İstanbul, Hamle Basın Yayın, 1996.
- ULAY, Sıtkı, Harbiye Silah Başına, İstanbul, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şirketi Yayınları, 1968.

